

3.

Gázspray, bilincs és egy füstölgő szenátor Komplex szövegösszetevők a dialogális szövegek korreferencia-hálójában

CSÜRY ISTVÁN

Az előbeszéd a szövegtan számára kényelmetlen kutatási objektum, noha egyes kutatók szerint mindenekelőtt azzal kellene foglalkoznia. Az előszóban előadott, illetve a közvetlen interakcióban megszülető szövegek, szövegdarabok, megnyilatkozások jellemzése persze nem marad ki a szövegtani munkákból. Ezek a jellemzések többnyire azonban részint parciálisak (hiszen a beszédművek sajátosságait elméleti és gyakorlati-technikai okokból is nagy és nehéz munka a teljesség igényével felmérni), részint pedig hipotetikusak és intuitívak (hiszen a kellő mennyiségű, változatosságú és feldolgozottságú adatok híján a kutatók részben vagy kizárólag a saját beszélői gyakorlatukról és tapasztalataikról alkotott szubjektív képet általánosítják). Hiba volna ugyan azt állítani, hogy ezek a munkák ne tennének releváns megállapításokat az orális szövegekről, de ezek valamennyi szerkezeti és funkcionális változatának áttekintése, szövegtani-szövegnyelvészeti leírása a kitűzhető kutatási feladatok tárháza. Ezek a kutatások aztán az írott közegben létező, a szövegnyelvészet által hagyományosan tanulmányozott szövegjelenségekről szóló ismereteinket is pontosíthatják, bővíthetik, és elvezethetnek a szövegtan elemzési-reprezentációs apparátusának továbbfejlesztéséhez.

A jelen tanulmány — szándéka szerint — ebbe az irányba tett lépés. Tárgya az orális szövegek egy intézményesült „típusának”: a törvényhozási dialógus egy változatának kontrasztív korreferencia-vizsgálata. Az elemzett szövegek szóbeliségének sajátosságait a megfelelő helyen tüzetes diszkusszió alá vesszük; most először is csupán választásunkat indokoljuk meg. A gyakorlati indok kézenfekvő: az elemzés megkívánja a vizsgálati anyag rögzítését, majd pedig lejegyzését, ami különféle korlátokat állít a kutató elé. A törvényhozásban elhangzottakat azonban „konyhakész” állapotban megkaphatjuk. Ez a vizsgálati anyag természetesen nem alkalmas bármire, de bizonyos kutatási célokra kiválóan megfelel. Az elméleti indokok épp a céljainkból következnek. A

(1) A: — *Hol a narancssárga zoknim?*

B: — *Mindig mindent rajtam keresel!*

típusú példák kétségkívül jellegzetes orális szövegek, de sok másféle dialógus is létezik e fajtán kívül, és ha arra vagyunk kíváncsiak, hogy milyen korreferáló elemeket és korreferencia-relációkat találni az előbeszédben, és hogy ezek mi-

ként vesznek részt a szövegösszefüggés megteremtésében, akkor ettől a példatípustól nem várhatunk túl sokat. Márpedig a mi érdeklődésünk középpontjában itt és most éppen a tartalom, a jelentés és a kommunikatív funkció szempontjából is komplex dialógusok szövegösszefüggésének kérdése áll, ugyanis várható, hogy ennek tanulmányozása a legtanulságosabb az írott szövegek vizsgálata szempontjából is.

Ahogy az alcím jelzi, figyelmünk a **komplex szövegösszetevőkre** irányul. A komplexitás vonatkozhat a szerkezet és a jelentés dimenziójára is. Noha a mi megközelítésünk a **jelentést** helyezi előtérbe, nem tekintjük zavarónak ezt a kétértelműséget, mivel el fogunk jutni a vizsgált szövegek mezo- és makrostruktúrájának általános jellemzéséhez is. Szempontunkból

(2) a C-71. számú törvénytervezet
referenciális egységként (egy adott szöveg jelentésének)¹ **elemi összetevője**,
míg

(3) X miniszter véleménye a C-71. számú törvénytervezetet ért bírálatokról

az adott szöveg korreferencia-hálójában szintén egység ugyan, de a szöveg jelentésének (többszörösen) összetett, **komplex összetevője**. (Jegyezzük meg, hogy a komplex szövegösszetevők azonosításában az implicit és mögöttes tartalmaknak, háttérismereteknek is lényeges szerep jut.) Az elemi szövegösszetevők a komplex szövegösszetevőkbe ágyazódva igen változatos viszonyrendszert alkothatnak a szövegjelentés síkján. Tanulmányunkban tehát először is a komplex szövegösszetevők közötti korreferencia-relációkat vizsgáljuk, s emellett azt, hogy milyen az elemi (vagy elemibb) és a komplex szövegösszetevők korreferencia-relációinak viszonya a globális szövegösszefüggés létrejöttében.

Mi lehet a célja a korreferencia makroszintű vizsgálatának a párbeszédben/társalgásban?

- Ha a vizsgálat **szemantikai** célt követ, arra lehet kíváncsi: hogyan létesülnek a diskurzusban elemi jelentéskomponensekből komplex jelentések, és miként referálnak aztán a beszélők az így létrehozott absztrakt beszéd tárgyra.
- Amennyiben **pragmatikai** céllal elemezzük a makroszintű korreferencia-jelenségeket, azt kutatjuk, hogy ezeknek a szerveződése miképpen szolgálja a beszélők által követett kommunikációs célokat, illetve azt, hogy mit lehet belőlük kiolvasni az interpretációnak a kontextus és a beszélői attitűdök és szándékok által meghatározott folyamatában.

¹ Ezt fontos hangsúlyozni, ugyanis a *törvénytervezet* szó hiába egyszerű formailag is, egy más szöveg kontextusában komplex összetevőként jöhet számításba, amennyiben ott a törvénytervezethez képest elemibb jelentés-összetevők is megjelennek.

- A korreferencia makroszintű vizsgálata **szemiotikai-szövegtani** célból is történhet. Ebben az esetben egyrészt az itt felsorolt többi cél némelyike is megjelenik alárendelt célként, másrészt — és legfőképpen — pedig azt kutatjuk, hogyan épül egymásra a beszédpartnerek megnyilatkozásainak korreferenciális viszonyrendszere, és hogyan jön létre, hogyan épül fel az egyes megnyilatkozások belső korreferencia-viszonyainak kölcsönhatásából a beszédpartnerek együttműködésének eredményeképpen a párbeszéd-szöveg mint komplex jel, illetve ennek globális koherenciarelációi.
- **Kommunikációelméleti** céllal is közelíthetünk a makroszintű korreferencia-jelenségekhez; ekkor (többek között) azt akarhatjuk megtudni, hogy az információátadás folyamatáról mit árul el a korreferencia-relációk egybevetése a beszédpartnerek megnyilatkozásainak viszonylatában.
- A vizsgálat szolgálhat **retorikai** célt, amennyiben a mondanivaló megformálásának, az érvelés, meggyőzés felépítésének a korreferencia makroszintű szerveződésében tetten érhető eszközeire irányul.
- Lehet a vizsgálat célja **pszicholingvisztikai**, amennyiben a korreferencia makroszintű szerveződését a beszélők pszichés/mentális diszpozíciója és a memóriajelenségek szempontjából veszi tekintetbe a beszédprodukción és a megértés síkján.
- **Szociolingvisztikai** célja is lehet a vizsgálatnak, amennyiben a korreferáló elemeket és korreferencia-relációkat a beszédhelyzetnek és a beszélőknek a társadalmi tér koordináta-rendszerében megállapítható paramétereirei függvényében elemzi és hasonlítja össze.
- **Szociológiai, politológiai** céllal szintén vizsgálhatók a makroszintű korreferencia-jelenségek, amennyiben a társadalmi és politikai interakció eszközeként felfogott nyelv használatának jellemzőit kívánjuk megragadni.

Tanulmányunkban e lehetséges szempontok közül a szemiotikai-textológiaiakat érvényesítjük, de szükségünk lesz a pragmatikai és a politológiai tényezők hangsúlyos figyelembe vételére is.

Hol lehet a korreferencialitás vizsgálatában a *kontrasztív kutatásnak* keresni-valója? Amennyiben kontrasztív kutatáson a nyelvek közötti összehasonlítást értjük, mindenekelőtt **a szöveg mikroszintjén**. Fontos lehet ugyanis azt feltérképezni, hogy az egyes nyelvpárok viszonylatában — a többé-kevésbé univerzális jelenségek mellett — milyen specifikus eltérések vannak a korreferáló elemek használatában. A bevezetőnk elejében foglalt indokok azonban minket most arra készítenek, hogy az egybevetésnek egy másik fajtájára vállalkozunk. Természetesen a komplex szövegösszetevők kontrasztív vizsgálatának önmagában is több megközelítése képzelhető el. Mi most arra vállalkozunk, hogy a kontrasztivitást három tekintetben érvényesítjük az elemzésünkben: összevetést vég-

zünk a monológális és a dialogális szöveg korreferencia-sajátosságai között; összevetést végzünk a dialogális szövegen belüli megnyilatkozások (az úgynevezett *fordulók*) korreferencia-relációi között; és végül összevetést végzünk a francia és a magyar nyelv között egy bizonyos dialógustípus tekintetében.

1. Kiinduló feltevések

Amennyiben a dialógust egészében tekintjük szövegnek, azaz a fordulót nem önálló, bár egymáshoz kapcsolódó szövegekként, hanem makroszintű szövegösszetevőkként fogjuk fel, feltehetjük, hogy ezek között a szövegösszetartó erőknek hasonlóképpen kell működniük, mint a monológális szövegeken belül. Így joggal vizsgálhatjuk a dialógusban mint szövegegészben a **korreferencia-relációkat**, melyek (ahogyan Petőfinél (1997: 24) is olvashatjuk) szövegösszefüggés-hordozó, szövegösszefüggés-teremtő erők. Azt várjuk tehát, hogy ezek a **fordulók között ugyanúgy érvényesülnek, mint a fordulón belül**. Ez azonban némileg ellentmond annak, ami Szikszainé (1999: 181) értelmezéséből következik, ő ugyanis a korreferenciát a szöveg lineáris kohéziójáról szóló fejezetben tárgyalja. Márpedig a fent mondottak értelmében mi a makroösszetevők közötti globális kohezív erőként is kívánjuk a korreferencia-relációkat vizsgálni. Kérdés tehát, hogy a korreferencia hatókörét érdemes-e korlátozni, és a globális szövegjelenségektől elkülöníteni.

A dialógusnak szövegegészként való felfogása sem egyértelmű.² Szikszainé (id.: 331) a párbeszéd fordulói között Deme (1983: 33) nyomán intertextuális kapcsolatot állít: „a dialógusban ez biztosítja a *kommunikációs lánc* folytatását, mivel a kérdés csakis *kontextusba ágyazottságú* választ enged meg.” Ez a fogalmazás ugyan kiemeli a fordulók közötti kapcsolódás jelentőségét, azonban a dialógust inkább valamiféle szövegthalmazként engedi elképzelnünk. Tolcsvai Nagy (2001: 301), ezzel szemben, a koherencia szempontjából a (kétfordulós) dialógust a monológális szövegekhez hasonlítóknak találja egy példa elemzése nyomán, s ennek alapját a korreferenciális kapcsolatoknak, a tematikus és mellérendelő kapcsolatoknak és a mindkét fordulóban érvényesülő fő szövegfókusz-nak az érvényesülésében látja.

A dialógusbeli szövegösszefüggés kutatása ennek a *szövegegész vs szövegthalmaz-kérdésnek* az eldöntéséhez is hozzájárul. Mi magunk egyébként, a szöveg funkcionális egységét alapvető kritériumnak tartván, arra hajlunk, hogy a

² Bár egyértelműnek kellene lennie, ha következetesen szemléljük a dialógusoknak a leg-
elemibbtől a legösszetettebbig terjedő változatos formáit. Vö.: „Tudott dolog, hogy a
kérdő mondatok sem szemantikailag, sem pedig pragmatikailag nem vizsgálhatók önma-
gukban, a rájuk adható válaszok figyelembe vétele nélkül. [...] a K kérdésből és a K
kérdésre adott V válaszból álló (K, V) párbeszéd a szöveg egyik elemi formája” (Kiefer
1983: 203).

dialogus-fordulók önálló szövegstatusát tagadjuk, s így az intertextualitás fogalmát vonatkozásukban ne tartsuk helyénvalónak. Ez következik a párbeszéd szövegtani jólformáltságáról tapasztalati és/vagy intuitív úton általánosságban kialakított elképzeléseinkből is. Ahogyan Cs. Jónás (1992: 129) fogalmaz, **az egységnyi dialógus** azzal váltja ki a **lezárt szövegegész** benyomását, hogy **ke-retein belül egy adott kommunikatív feladat megoldódik** (pl. kérdés-válasz, felszólítás-elutasítás stb.). Szerinte itt a szövegszerűséghez pragmatikai és szövegszerkesztési feltételek kelljenek, melyek *egyszerre* elégitik ki a szövegszerűség kritériumait. A vizsgálatnak meg kell világítania e kétfajta feltételrendszer egymáshoz való viszonyát a dialógusban.

Tapasztalataink (és a választott korpusz első olvasása) alapján az is feltehető, hogy akár szándékosan, akár nem, de a beszélgetőpartnerek olykor „elbeszélnek egymás mellett”. Vajon hogyan írható le ez a jelenség egzakt módon (szövegtan-nyelvészeti-szövegtani eszközökkel)? Szöveg-e ilyenkor is a dialógus, és ha igen, mi adja a szövegségét? **A fordulókön belül** ezekben az esetekben minden bizonnyal **szorosabb a szövegösszefüggés**, mint az egyes fordulók között. Tolcsvai Nagy (2001: 299–300) általában is ezt erősíti meg. Miután rámutat arra, hogy az elméletek egyik csoportja szerint csak az a lényeges sajátossága a párbeszédnek, hogy (legalább) két résztvevő alkotja a szövegét, a másik csoport szerint pedig ez közös kommunikatív *cselekvés*, kifejti, hogy a párbeszéd „szövegszerkezeti és értelemszerkezeti forma”, melyben „az egyes beszélők által megalkotott fordulók a mikro- és mezoszint [...] jellemzői [...] alapján összefüggnek, azaz szövegtani értelmi egységet képeznek”.

Várható persze az is, hogy a többfordulós dialógusban a beszélőpartnerek föllépnek a koherencia megbontását eredményező beszélői magatartás ellen (mintegy bizonyítva ily módon is a dialógus szövegegész voltát). A köznapi megfigyelés szintjén ennek alapját Albertné (1992: 13) szavaival fogalmazhatnánk meg: „A kérdező a válasz révén ellenőrizheti, hogy sikerült-e világosan megértetnie magát és szándékát egyértelműen a másik tudomására hoznia. A válaszadó a válaszával kiváltott reakció nyomán arról is meggyőződhet, hogy pontosan fogta-e fel a kérdést s a benne rejlő szándékot.” A válaszfordulók korrekciós-retroaktív természetére utal Tolcsvai Nagy (id.: 303) is, aki Langlebent (1983: 230) idézi. Ez utóbbi szerint a párbeszéd folyamatában *regresszív* jellegű, és Van Dijk (1980b) is erre céloz a *rekurzivitással*: a beszélők egymásra következő megnyilatkozásai a megelőzőket sorra módosítják a beszélők interpretációjában. A magunk vizsgálati szempontja tekintetében mindebből az a feltevés adódik, hogy az inadekvát vagy csak részben adekvát megnyilatkozásokra reagáló beszélőpartneri korrekciós kísérletek bizonyára a korreferencia-relációk szorosabbra fűzésében is tetten érhetők.

2. A korpusz bemutatása

Szikszaíné (1999: 285) a beszélt szöveg jellemzői sorában többek között e jegyeket is feltünteti: rögtönzött, azonnali fogalmazású; ösztönösebb, igénytelenebb megformáltságú; implicittebb (több az implikáció); lazább szerkezetű a szövegépítkezése; laza (impliciten jelzett) benne a mondatkapcsolás; több a nem folytatásos szövegmondat; elmosódók a mondathatárok; a szukcesszív (lineárisan kibomló) mondattípus dominanciáját mutatja; gyakori benne a befejezetlen mondat; agrammatikus (szerkesztetlen vagy rosszul szerkesztett) és inkább mellérendelt mondatok sokaságát tartalmazza; igénytelenebb szóhasználatú; sok a redundáns eleme; a normától kisebb-nagyobb mértékben eltér. A dialógusról később (id.: 287) megjegyzi, hogy az kevésbé szerkesztett, egyszerűbb, természetesebb, kevésbé retorikus, és jellemzi a sztereotip kifejezések gyakorisága. Eleget mond a kinek-kinek a saját nyelvhasználati tapasztalataira gondolnia, hogy e megállapításokkal egyetértsen — ami a szóbeli szövegalkotás bizonyos fajtáit illeti. Hogy a tanulmányunk elején az orális szövegek kutatásának nehézségeiről és tennivalóiról mondtak igazolhatók, azt jól mutatja az a tény, hogy a jelen munka keretei között használt korpusz e megállapítások majd mindegyikének többé-kevésbé ellentmond. A korpuszban megjelenő orális „szövegtípus” inkább azt illusztrálja, amit Tolcsvai Nagy (2001: 300) így fogalmaz meg: „A társalgásnak kiterjedt és határozott közösségi szabályrendszere van, amely a különböző típusú párbeszédes szövegtípusok fordulót is behatárolja”.

Szövegeink (illetve azok egyértelműen orális komponensei) rögtönöztek ugyan, de sem tartalmukban, sem megszerkesztésükben nem annyira ösztönösek, mint inkább tudatosak. A nyelvi megformáltságot esetükben (a familiáris dialógushoz képest) az igényesség, szabatoság, hiánytalanság és némi retoricitás jellemzi; jelen van bennük az alárendelés, a hierarchikusan rétegződő mondat- és mondatömb-építkezés. A korpuszban megjelenő dialógusfajtának igen határozott, részben írott szabályrendszere³ van, amely a fordulót is behatárolja, azaz a beszédpartnernek jogai, lehetőségei előre meg vannak határozva, s így a megnyilatkozásaik sikerfeltételei is.

Mindkét szövegünk forrása az Internet. A *Vel* jelű szöveg a kanadai Szenátus 1997. április 25-én lezajlott vitáinak egy tematikusan és kontextuálisan is körülhatárolt, önmagában zárt egésznek képviselő része. A vita hol angolul, hol franci-

³ A magyar Országgyűlés Házszabálya például a 116. § (3) bekezdésében meghatározza, hogy: „Az interpelláció három perc időtartam alatt terjeszthető elő. A válaszra négy perc, a válasz elfogadásával kapcsolatos nyilatkozattételre egy perc áll rendelkezésre”. A 117. § (3) bekezdése pedig úgy rendelkezik, hogy „A válasz után — az írásban adott válasz esetében is — az interpelláló képviselőnek viszontválaszra van joga, amely nem terjedhet túl az interpellációra adott válasz értékelésén, illetőleg az értékelés indokolásán. Ha a képviselő a választ nem fogadja el, a válasz elfogadásáról az Országgyűlés dönt.”

ául zajlik; mi a francia nyelvű jegyzőkönyvet használtuk, amely az angolul elhangzottakat fordításban tartalmazza, jelölve a nyelvváltások helyét (csakúgy, mint az idő múlását). Amennyire a szövegből megítélhető, az ülésen elhangzottak a leírás során nem vagy alig mentek át kiigazításon⁴, utólagos külső beavatkozásnak leginkább csak a tagolást és a jobb áttekinthetőséget szolgáló alcímek beszürése tekinthető. Az általunk elemzett rész eredeti nyelve angol. Ennek két okból nem tulajdonítunk jelentőséget: (1.) vizsgálatunk a tartalomra, a korreferencia-viszonyokra irányul, márpedig ezeket a fordításnak — kivált hivatalos szövegben és makroszinten — nem szabad megváltoztatnia; (2.) a franciául elhangzottként megjelölt és a franciára fordított részek között nincsenek jelentős nyelvhasználati különbségek, a fordítók nyilván otthon vannak a szenátus francia nyelvhasználatának világában.

A *Ve1* jelű szöveg két szenátor négy (fejenként két-két) fordulóból álló párbeszéde. Az, hogy megnyilatkozásaik előre megírt szövegek felolvasásai volnának, legfeljebb az első forduló esetében vetődhet fel, de a Szikszainé által összefoglalt ismérvek közül a lazább szerkezetű szövegépítkezés és a némileg lazább (impliciten jelzett) mondatkapcsolás előfordulása ezt ebben az esetben is legalábbis kétségesse teszi. A további három forduló jellegéből, tartalmából és megformáltságából adódóan is egyértelműen azonnali fogalmazású.

A *Ve2* jelű szöveg a magyar Országgyűlés 2002. február 5-ei (251.) ülésnapján elhangzottak egy tematikusan és kontextuálisan is körülhatárolt, önmagában zárt egészet képviselő része (a 190–196. felszólalások). A szöveg az elnök(ök)⁵ megszólalásait nem számítva három fordulóból álló párbeszéd egy képviselő és egy államtitkár között. Az első két forduló a szövetsajátosságok, az explicit utalások és a magyar parlamenti szokások, illetve a Házszabály ismerete alapján előre megírt szöveg felolvasásának ítéltető, míg a harmadik forduló azonnali fogalmazású, spontán válasz.

Miért foglalkozunk felolvasást is tartalmazó szövegekkel, amikor a szóbeliségben megfigyelhető szövetsajátosságokat kívánunk tanulmányozni? Egyrészt azért, mert ez egy létező, gyakori és a társadalmi kommunikációban betöltött szerepénél fogva is fontos diskurzusforma. Másrészt pedig azért, mert arra a korlátozott célra, amelyre a *Ve2* szöveget használni kívánjuk, ez is tökéletesen megfelel. A *Ve2* szöveget ugyanis csak annak igazolása végett elemezzük, hogy a korreferenciának a párbeszéd globális szövegösszefüggésében játszott szerepére vonatkozó megállapításaink érvényessége nem korlátozódik egy bizonyos

⁴ Több jelenség is utal arra a jegyzőkönyv szövegében, hogy az elhangzottakat igyekszik híven visszaadni; ezeknek a jelenségeknek a bemutatását és elemzését a terjedelmi korlátokra tekintettel mellőzhetőnek ítéltük.

⁵ Az interpelláció közben személycsere történik az elnöki székben, így lesz *elnök asszonyból elnök úr*.

szövegre, egy konkrét beszédhelyzetre, hanem a konkrét szereplőktől, tér-, idő- és nyelvparaméterektől független, a dialogális diskurzusok egy osztályát jellemzi.

A két szöveg közös tulajdonsága, hogy két olyan beszélő hozza létre, akik között egyenlőtlen hatalmi viszony áll fenn: ellenzéki szenátor, illetve képviselő intéz kérdést a kormányon lévők vezető szenátorához, illetve egy államtitkárhoz. A *Ve1* jelű szövegben a kérdés-válasz pár megismétlődik; a harmadik (kérdés-) forduló a második (válasz-) forduló értékelését is tartalmazza. A *Ve2* jelű szövegben a fordulópár nem ismétlődik meg; a harmadik forduló viszontválasz, amely a második (válasz-) forduló értékelését is tartalmazza. Mindkét esetben az ellenzéki kérdező általános, elvi-etikai természetű érvrendszer alapján támadja a hatalmon lévőköt, és kérdései részben szónokinak minősíthetők. A válaszok egyik szöveg esetében sem minősülnek megnyugtatónak, kielégítőnek, s így módon jó lehetőség ígérkezik a dialógusszintű koherencia kéréseinek vizsgálatára.

3. Korreferencia-relációk és dialógusszintű szövegösszefüggés, avagy a lényeg máshol van

Lássuk a *Ve1*-gyel jelzett kanadai szöveget! Az áttekintés megkönnyítése érdekében először annotáció nélkül és magyar fordításával kísérve adjuk meg.

Ve1:

La santé

Les observations du ministre au sujet de la contestation de la Loi antitabac devant les tribunaux — La position du gouvernement

L'HONORABLE MICHEL COGGER : Honorables sénateurs, nous ne semblons pas avoir beaucoup de succès avec les réponses différées à des questions orales. Je vais donc essayer une autre voie. Je demande à madame le leader du gouvernement au Sénat de considérer cela comme une question différée à une réponse, et nous verrons si cela nous conduit quelque part.

Voici la question: si on en croit les médias, lorsqu'on a demandé au ministre de la Santé — ce gentilhomme dont nous entendons tant parler récemment — ce qu'il pensait de la décision des compagnies de tabac de s'adresser aux tribunaux pour obtenir une injonction contre l'entrée en vigueur du projet de loi C-71, il a déclaré que le fait que l'industrie du tabac exerce son droit de s'en remettre aux tribunaux était — imaginez — « ignoble ».

Pouvez-vous imaginer un ministre disant qu'il est ignoble de la part de personnes morales canadiennes d'exercer les droits que leur confère la Charte de s'adresser aux tribunaux ?

L'auteur de l'article en question ajoute que M. Dingwall doit à l'industrie du tabac et à tous les Canadiens des excuses pour ce que l'auteur appelle une « déclaration ignoble ».

La ministre va se rappeler sans doute que, il y a quelque temps, je lui ai demandé si cela était la nouvelle norme. La dernière fois que M. Dingwall était censé présenter des excuses, il a invoqué toutes les raisons du monde pour dire que ce n'était pas lui qui devait faire des excuses, mais le ministère, parce que ses fonctionnaires l'avaient forcé à agir ainsi. C'était dans le cadre de l'affaire du verre qu'on disait retrouver dans le tabac à chiquer. Il n'est pas question de verre cette fois-ci, et aucun fonctionnaire n'est en cause.

A-t-on décidé maintenant que, dorénavant, on trouvera ignoble toute personne qui exercera ses droits devant les tribunaux pour contester les mesures que prend le gouvernement ?

Si M. Sharp est encore en bonne santé, allons-nous lui demander conseil là-dessus également ?

L'HONORABLE JOYCE FAIRBAIRN (LEADER DU GOUVERNEMENT) : Honorables sénateurs, l'industrie du tabac a choisi d'exercer le droit que lui confère la loi de s'adresser aux tribunaux. Le gouvernement le fait lui aussi. Il est évident que notre droit prévoit que les deux parties peuvent avoir recours aux tribunaux.

En ce qui concerne M. Sharp, je l'ai rencontré l'autre soir. Il est en bonne santé. Comme toujours, je vais transmettre les questions du sénateur Cogger et, bien sûr, ses réponses à M. Sharp.

LE SÉNATEUR COGGER : Honorables sénateurs, cela ne répond pas à la question. Je sais que ces compagnies ont tout à fait le droit de s'adresser aux tribunaux, comme la ministre le précise. Ce qui est répréhensible, c'est que le ministre juge cela ignoble.

Que pourrait-on faire à ce sujet ? Au nom de qui le ministre Dingwall parle-t-il ? Est-ce au nom du gouvernement ? Le gouvernement va-t-il demander au ministre de s'excuser ou va-t-il passer par-dessus la tête de son propre ministre et transmettre ses propres excuses ?

Les Canadiens commencent à en avoir assez du gouvernement. Il n'y a pas si longtemps, durant les délibérations sur le projet de loi concernant l'aéroport Pearson, le gouvernement voulait qu'il soit illégal de poursuivre le gouvernement.

Laissons M. Sharp de côté pour un moment. Il se repose probablement avant les élections.

Madame le leader du gouvernement au Sénat va-t-elle s'excuser ? Va-t-elle inviter son collègue, le ministre de la Santé, à le faire ? Le premier ministre va-t-il présenter des excuses ?

LE SÉNATEUR FAIRBAIRN : Honorables sénateurs, j'ai déclaré que le recours aux tribunaux était tout à fait légitime, aux termes de la loi. Mon collègue, M. Dingwall, a formulé certaines observations qui ne rallient pas l'approbation de mon vis-à-vis. Cette question donne lieu à un débat animé. Beaucoup de personnes ont témoigné devant les comités. Il y a eu des échanges animés.

Je veux simplement dire à mon collègue que la procédure qui se déroule devant les tribunaux est tout à fait appropriée, aux termes de notre loi.

Az egészségügy

Az egészségügyi miniszter megjegyzései a Dohányzás Elleni Törvény bírósági megtámadása kapcsán — A kormány álláspontja

MICHEL COGGER SZENÁTOR: Tisztelt szenátortársaim, úgy tűnik, nincs sok sikerünk a szóbeli kérdésekre későbbi időpontban adott válaszokkal. Egy másik módszerrel próbálkozom tehát. Arra kérem a kormánypárti szenátorok vezető asszonyát, hogy tekintse ezt egy válaszhoz tartozó előrehozott kérdésnek, és majd meglátjuk, megyünk-e vele valámire.

A kérdés a következő: ha hinni lehet a sajtónak, amikor megkérdezték az egészségügyi minisztert — ezt az úriembert, akiről annyit hallunk mostanában —, hogy mit gondol a dohányipari társaságok azon elhatározásáról, hogy a bírósághoz fordulnak a C-71 törvénytervezet életbe lépésének megakadályozása céljából, akkor azt a tényt, hogy a dohányipar él azzal a jogával, hogy a bírósághoz fordul — képzeljék — „gyalázatosnak” minősítette.

El tudják képzelni, hogy egy miniszter azt mondja: gyalázatos, ha kanadai jogi személyek gyakorolják a bírósághoz fordulásnak számukra alkotmányosan biztosított jogát?

A cikk szerzője hozzáteszi, hogy Dingwall úr bocsánatkéréssel tartozik a dohányiparnak és minden kanadainak azért, amit a szerző „gyalázatos kijelentésnek” nevez. Miniszter asszony bizonyára emlékszik, hogy a múltkor azt kérdeztem tőle: ez-e az új módi. Legutóbb, amikor Dingwall úrnak bocsánatot kellett volna kérnie, a világon mindenféle érveléssel előhozakodott, hogy bebizonyítsa: nem őneki, hanem a minisztériumnak kell bocsánatot kérnie, mert a tisztviselői készítették arra, hogy úgy járjon el, ahogyan eljárat. Ez az állítólag a bagóban talált üveg-afférban történt. Most nincsen szó üvegről, és semmilyen tisztviselőről sem.

Úgy döntöttek, hogy ezentúl mindenkit gyalázatosnak tartanak, aki jogait gyakorolja a bíróság előtt, hogy a kormány intézkedéseit megtámadja?

Ha Sharp úr még jó egészségnek örvend, ebben is a tanácsát fogjuk kérni?

JOYCE FAIRBAIRN SZENÁTOR (A KORMÁNYPÁRT VEZÉRE): Tisztelt szenátortársaim, a dohányipar úgy döntött, hogy él azzal a jogával, melyet a törvény biztosít számára. A kormány is ezt teszi. Magától értetődik, hogy jogrendszerünk értelmében mindkét fél fordulhat a bírósághoz.

Ami Sharp urat illeti, a minap este találkoztam vele. Jó egészségnek örvend. Mint mindig, most is továbbítani fogom neki Cogger szenátor kérdéseit, és természetesen a válaszait is.

COGGER SZENÁTOR: Tisztelt szenátortársaim, ez nem válasz a kérdésre. Tudom, hogy a dohányipari társaságoknak nagyon is jogukban áll a bírósághoz fordulni, amint a miniszter asszony volt szíves kifejteni. Ami elítélendő, az az, hogy ezt a miniszter gyalázatosnak ítéli.

Mit lehetne tenni ebben az ügyben? Kinek a nevében beszél Dingwall miniszter? A kormány nevében? A kormány megkéri-e a miniszterét, hogy kérjen bocsánatot, vagy átnyúl a saját minisztere fejére fölött, és maga kér bocsánatot?

A kanadaiaknak lassan elégük van a kormányból. Nem is olyan rég, a Pearson repülőterről szóló törvénytervezet vitája során a kormány azt akarta, hogy ne lehessen törvényesen perelni a kormányt.

Hagyjuk egy kicsit Sharp urat. Bizonyára igyekszik kipihenni magát a választások előtt.

Szenátor asszony, a kormánypárt vezére fog-e bocsánatot kérni? Megkéri-e a kollégáját, az egészségügyi minisztert, hogy ezt tegye? A miniszterelnök fog-e elnézést kérni?

FAIRBAIRN SZENÁTOR: *Tisztelt szenátortársaim, kijelentettem, hogy a bírósághoz fordulás teljesen törvényes, a törvény értelmében. Kollégám, Dingwall úr bizonyos megjegyzéseket tett, melyek nem találkoznak szenátortársam egyetértésével. Ez a kérdés élénk vitára ad okot. Sokakat meghallgattak a bizottságok. Élénk eszmecserek folytak.*

Egyszerűen csak azt akarom mondani kollégámnak, hogy a bíróságon zajló eljárás teljesen szabályos törvényeink értelmében.

A következő lépésben a szövegnek a korreferencia-relációk szerint annotált változatát közöljük, és kiegészítjük a korreferencia-indexek szövegösszetevőinek megfeleltetett listájával, egy afféle „szószedettel”, amely az annotáció értelmezését segíti. A következő — a korábbi OT-kötetekben publikált elemzések megoldásaitól eltérő — technikát alkalmazzuk:

- *i* + *sorszám* jelöli a (kor)referáló elemeket,
- *l* + *sorszám* jelöli a beszédhelyzet aktív és passzív résztvevőit,
- *m* + *sorszám* jelöli a metadiszkurzív utalásokat,
- *a* + *sorszám* jelöli a mondandó szempontjából kulcsfontosságú minősítéseket,
- *ma* + *sorszám* jelöli azokat a (metadiszkurzívnek tekinthető) szövegösszetevőket, melyek kifejezésre juttatják az *l1*-gyel jelölt beszélő attitűdjét, véleményét (az *i19*-cel jelzett szövegösszetevő referensével kapcsolatban),
- az index után tett * jelöli a referensnek és/vagy a referálás módjának olyan változásait, melyek a korreferencia-relációt alapvetően nem változtatja meg (pl. a névmásítás bizonyos esetei, hiperonim helyettesítés, fogalmi anafora),
- az index után tett ? az egyértelműen el nem dönthető viszonyra utal; ilyen esetben több index is előfordulhat egymás mellett,
- több index alkalmazása esetén *műveleti jelek* jelzik a referáltjaikból létrejövő referenciális egységet.
- Azokat a szövegösszetevőket, amelyek a beszélők alapvető kommunikációs szándékának megfelelő szövegfókusz szerepében állnak, indexük elé írt *FD* jelöléssel látjuk el.
- Differenciált elemzést végzünk, amennyiben a középpontban álló tartalmi elemek esetében részletezésre törekszünk, míg a mélyebb elemzést nem indokoló vagy marginális elemeket figyelmen kívül hagyjuk.
- Nem alkalmazzuk a Petőfi-féle konkaténációs jelölést, hanem a komplex szövegösszetevők tartalmának, a szöveg korreferencia-hálójához kapcsol-

lódásának jobb megvilágítása érdekében zárójelezést használunk, és a záró zárójelek után tüntetjük fel az indexeket.

Vel/&ind:

[L'honorable Michel Cogger]₁₁: [Honorables sénateurs]₁₀₋₁₁, [nous]_{10?} ne semblons pas avoir beaucoup de succès avec les [réponses]_{i01} différées à des [questions]_{i02} orales. [Je]₁₁ vais donc essayer une autre voie. [Je]₁₁ demande à [madame le leader du gouvernement au Sénat]₁₂ de considérer [cela]_{m01} comme [une question]_{i02*} différée à une [réponse]_{i01*}, et [nous]_{10?} verrons si cela [nous]_{10?} conduit quelque part.

[Voici]_{m01} [la question]_{i02*}: si on en croit [les médias]_{i03}, [lorsqu'on a demandé au ministre de la Santé]_{i04} – [ce gentilhomme]_{i04*} [dont]_{i04*} [nous]_{10?} entendons tant parler récemment – [ce]_{m02} qu'[il]_{i04*} pensait de [la décision des [[compagnies]_{i07} de [tabac]_{i08}]_{i06} de [s'adresser aux [tribunaux]_{i10}]_{i09} pour [obtenir une injonction contre [l'entrée en vigueur du [[projet de loi]_{i14} C-71]_{i13}]_{i12}]_{i11}]_{i05}, [il]_{i04*} a déclaré que [[le fait]_{m03} que [[l'industrie du [tabac]_{i08}]_{i06} [exerce [son]_{i06} [[droit]_{i17} de [s'en remettre aux [tribunaux]_{i10}]_{i09}]_{i16}]_{i18}]_{i05} était – [imaginez]_{ma1} - «[ignoble]_{a1}»]_{i15}]**FD** _{i19}.

[Pouvez-vous]₁₀₋₁₁ imaginer [un ministre]_{i04*} disant [qu'il est [ignoble]_{a1} de la part de [[personnes]_{i21} morales canadiennes]_{i07*} [d'exercer [[[les droits]_{i17} que leur confère [la Charte]_{i20} de s'adresser aux [tribunaux]_{i10}]_{i16}]_{i22}]_{i18}]_{i15*}?]**FD** _{ma1*}

[[L'auteur]_{i23} de [l'article en question]_{i24}]_{i03*} ajoute que [M. Dingwall]_{i04*} [doit à [l'industrie du [tabac]_{i08}]_{i06} et à [tous les Canadiens]_{i26} [des excuses]_{i27} pour [ce]_{m04} que [l'auteur]_{i23} appelle [une «déclaration [ignoble]_{a1}»]_{i15*}]_{ma1}]**FD** _{i25}.

[La ministre]₁₂ va se rappeler sans doute que, il y a quelque temps, [je]₁₁ [lui]₁₂ ai demandé si [cela]_{m05} était [la nouvelle norme]**FD** _{i28}. [La dernière fois que [[M. Dingwall]_{i04} était censé présenter [des excuses]_{i27}]_{i25*}, [il]_{i04*} a invoqué [[toutes les raisons du monde]_{i30} pour dire que [ce n'était pas [lui]_{i04*} [qui]_{i04*} [devait [faire des [excuses]_{i27}]_{i27*}]_{i25*}, mais [le ministère]_{i32}]_{i31}]_{i29}, parce que [[[ses]_{i04*&i32} fonctionnaires]_{i34} [l']_{i04*} avaient forcé à [agir ainsi]_{i35}]_{i33}]_{i36} [C']_{m06} était dans le cadre de [l'affaire du [[verre]_{i39} qu'on disait retrouver dans [le [tabac]_{i08} à chiquer]_{i40}]_{i38}]_{i37}. Il n'est pas question de [verre]_{i39*} [cette fois-ci]_{m07}, et [aucun fonctionnaire]_{i34*} n'est en cause.

A-t-[on]_{i41} décidé maintenant que, dorénavant, [[on]_{i41} trouvera [ignoble]_{a1} [toute [personne]_{i21} qui [exercera [[[ses]_{i21} [droits]_{i17} devant [les tribunaux]_{i10}]_{i16}]_{i43}]_{i18} pour [contester [[les mesures]_{i45} que prend [le gouvernement]_{i44}]_{i14*}]_{i46}]_{i42}]**FD** _{i15*}?

Si [[M. Sharp]_{i47} est encore en bonne santé]_{i48}, allons-[nous]₁₀ [lui]_{i47*} demander conseil [là-dessus]_{m08} également?

[L'honorable Joyce Fairbairn]₁₂ ([leader du gouvernement]₁₂): [Honorables sénateurs]₁₀₋₁₂, [[[l'industrie du [tabac]_{i08}]_{i06} [a choisi d'[exercer [[[le droit]_{i17} que [lui]_{i06} confère [la loi]_{i20*} de [s'adresser aux [tribunaux]_{i10}]_{i09}]_{i16}]_{i43*&i22}]_{i18}]_{i05*}. [[Le gouvernement]_{i44} [le]_{m09} fait [lui]_{i44*} aussi.]**FD** Il est évident que [[notre droit]_{i20*} prévoit que [[les deux parties]_{i06+i44} [peuvent [avoir recours aux [tribunaux]_{i10}]_{i09}]_{i16}]_{i43*}]**FD** _{i22}]_{i49}. En ce qui concerne [M. Sharp]_{i47}, je [l']_{i47*}ai rencontré l'autre soir. [[Il]_{i47*} est en bonne santé]**FD** _{i48}. [Comme toujours, [je]₁₂ vais transmettre [les questions]_{i02*} du [sénateur Cogger]₁₁ et, bien sûr, [ses]_{11?i47?} [réponses]_{i01*} à [M. Sharp]_{i47}.]**FD**

[Le sénateur Cogger]₁₁: [Honorables sénateurs]₁₀₋₁₁, [cela]_{m10} [ne répond pas]**FD** _{i01*} à [la question]_{i02}. [Je]₁₁ sais que [[ces [compagnies]_{i07}]_{i06} ont tout à fait [[le droit]_{i17} de [s'adresser aux [tribunaux]_{i10}]_{i09}]_{i16}]_{i43*}, comme [la ministre]₁₂ [le]_{m11} précise. [[Ce qui]_{m12} est répréhensible]**FD** _{ma1*}, c'est que [[le ministre]_{i04} juge [cela] [ignoble]_{a1}]_{i15}.

Que pourrait-[on]_{i41} faire à [ce sujet]_{i15?} Au nom de qui [le ministre Dingwall]_{i04} [parle]_{i15-t-[il]}_{i04*}? Est-ce au nom du [gouvernement]_{i44}? [Le gouvernement]_{i44} va-t-[il]_{i44*} demander [au ministre]_{i04} de [s'excuser]_{i27*} ou va-t-[il]_{i44*} [passer par-dessus la tête de [[son]_{i44*} propre ministre]_{i04} et [transmettre [ses]_{i44*} propres [excuses]_{i27}]_{i27*}]_{i50?}

[Les Canadiens]_{i26} commencent à en avoir assez du [gouvernement]_{i44}. Il n'y a pas si longtemps, durant [les délibérations sur le [projet de loi]_{i14} concernant l'aéroport Pearson]_{i51}, [[le gouvernement]_{i44} voulait qu'il soit [illégal]_{a2} de [[poursuivre]_{i09*} [le gouvernement]_{i44}]_{i46*}]**FD** _{i52}.

Laissons [M. Sharp]_{i47} de côté pour un moment. [Il]_{i47} se repose probablement avant [les élections]_{i53}.

[[Madame le leader du [gouvernement]_{i44} au [Sénat]_{i54}]₁₂ va-t-[elle]₁₂ [s'excuser]_{i27*}]_{i50?} Va-t-[elle]₁₂ inviter [[son]₁₂ collègue, le ministre de la Santé]_{i04}, à [le]_{m13} faire? [[Le premier ministre]_{i55} va-t-il [présenter des [excuses]_{i27}]_{i27*}]_{i50?}

[Le sénateur Fairbairn]₁₂: [Honorables sénateurs]₁₀₋₁₂, [j']₁₂ [ai déclaré que [[[le recours aux [tribunaux]_{i10}]_{i09} était tout à fait [légitime]_{a3}]_{i22*}, aux termes de [la loi]_{i20*}]**FD** _{i22*}]_{i49*}. [[Mon]₁₂ collègue, M. Dingwall]_{i04*}, a formulé [certaines observations]_{i15*&?i36*} qui [ne rallient pas l'approbation de [[mon]₁₂ vis-à-vis]₁₁]_{ma1*}. [Cette [question]_{i02*}]_{m14} donne lieu à [un débat]_{i56} [animé]_{a4}. [Beaucoup de personnes]_{i57} ont témoigné devant [les comités]_{i58}. Il y a eu [des échanges]_{i56*} [animés]_{a4}.

[Je]₁₂ veut simplement dire à [[mon]₁₂ collègue]₁₁ que [[[la procédure qui se déroule devant [les tribunaux]_{i10}]_{i05*?i18*?} est tout à fait [appropriée]_{a3}]_{i22*}, aux termes de [notre loi]_{i20*}]**FD** _{i22*}.

Az alábbi lista nemcsak az indexek jelölte szövegösszetevőket adja meg, hanem az is kiolvasható belőle, hogy az elemi szövegösszetevőkből milyen komplex szövegösszetevők jönnek létre.

a1 = aljas, gyalázatos

a2 = törvénytelen

a3 = törvényes (= ¬a2!)

a4 = élénk

i01 = válasz

i02 = kérdés

i03 = a sajtó

i03* = i03 (a sajtó) egy konkrét megtestesülése (i23 + i24)

i04 = Dingwall

i04* = i04 (Dingwall), illetve egy miniszter, mint amilyen i04 (Dingwall) is

i05 = i06 (a dohányipari társaságok) elhatározása i13 (a dohányzás elleni törvény) bíróság előtti megtámadásáról

i06 = a dohányipari i07-k (társaságok)

i07 = társaságok (= jogi személyek)

i07* = kanadai jogi i21-k (személyek)

i08 = dohány

i09 = i10-hez (bírósághoz) fordulás⁶

i10 = a bíróság(ok)

i11 = annak elérése, hogy a bíróság akadályozza meg i12-t (a dohányzás elleni törvénytervezet életbe lépését)

i12 = i13 (a dohányzás elleni törvénytervezet) életbe lépése

i13 = a dohányzás elleni i14 (törvénytervezet)

i14 = törvénytervezet

i14* = i44 (a kormány) által hozott i45 (intézkedés)

i15 = i04 (Dingwall) kijelentése

i16 = i09 (a bírósághoz fordulás) i17-e (joga)

i17 = jog

i18 = i16 (a bírósághoz fordulás jogának) gyakorlása

i19 = az i03-ból (a sajtóból) megismert tényállások

i20 = alkotmány?

i21 = személy

⁶ i18 tautologikus i09-hez képest

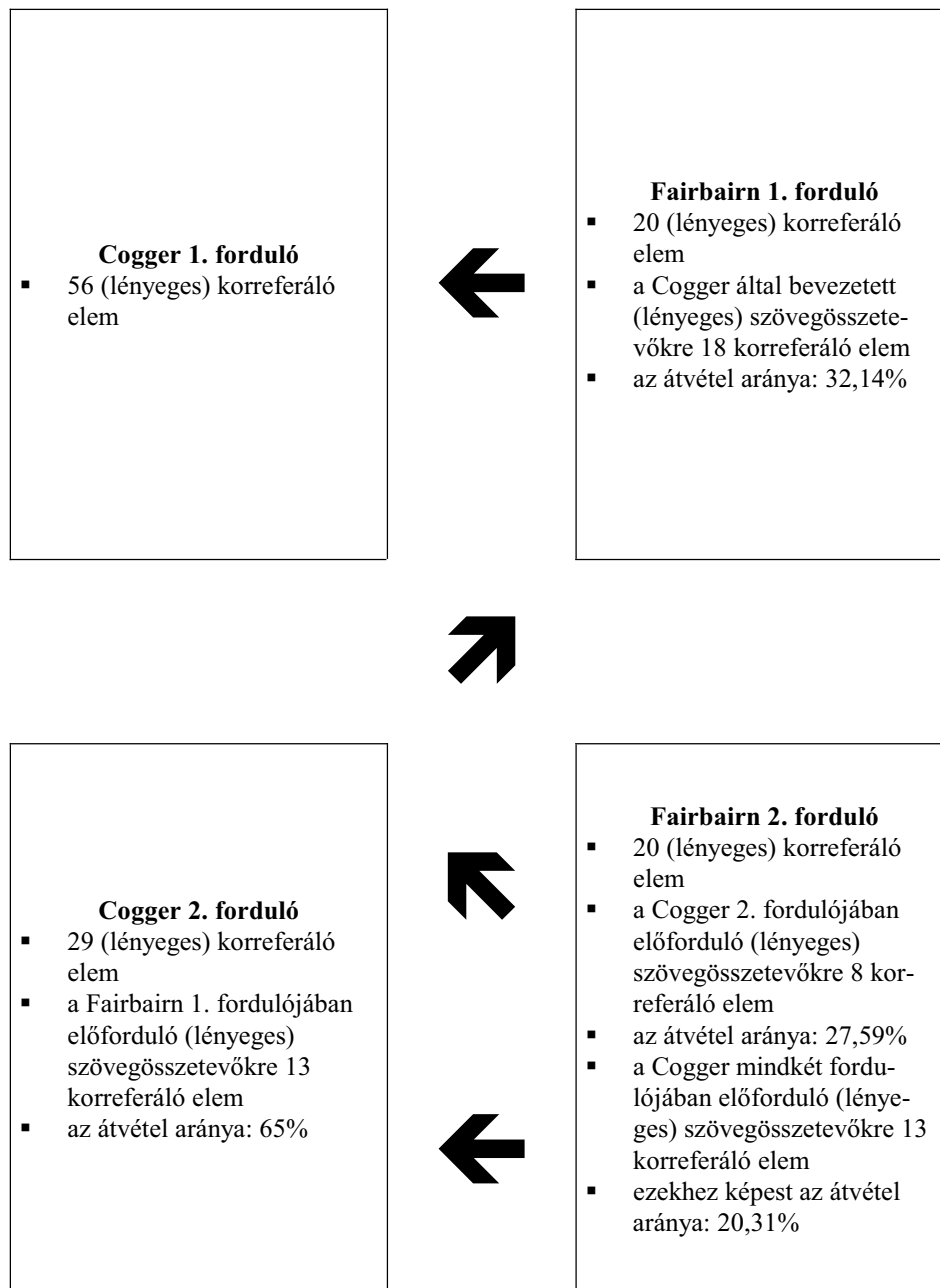
- i 22 = i20 (az alkotmány) biztosítja i43-at (a bírósághoz fordulás jogának birtoklását)
- i 23 = i24 (a kérdéses cikk) szerzője
- i 24 = a kérdéses cikk
- i 25 = i04 (Dingwall) i27-i (bocsánatkérési) kötelezettsége
- i 26 = minden kanadai polgár
- i 27 = bocsánatkérés
- i 28 = az új norma (szabály, mód)
- i 29 = amit i04 (Dingwall) korábban mondott
- i 30 = mindenféle okok
- i 31 = az az állítás, miszerint nem i25*, hanem i32-nek (a minisztériumnak) kell i27 (bocsánatot kérnie)
- i 32 = a minisztérium
- i 33 = az az állítás, miszerint i04-et (Dingwallt) i34 (Dingwall és/vagy a minisztérium tisztviselői) kényszerítette i35-ra (közelebbről meg nem határozott korábbi cselekedetére)
- i 34 = i04 (Dingwall) és/vagy i32 (a minisztérium) tisztviselői
- i 35 = i04 (Dingwall) közelebbről meg nem határozott korábbi cselekedete, melyből i25* (Dingwall bocsánatkérési kötelezettsége) következne
- i 36 = az előző mondatban kifejtett tényállások
- i 37 = az i38 (állítólag a bagóban talált üveg) – affér
- i 38 = az állítólag i40-ben (a bagóban) talált i39 (üveg)
- i 39 = üveg
- i 40 = bagó, rágni való dohány
- i 41 = ≈ a kormány
- i 42 = minden i21, akire igaz i18
- i 43 = i16 (a bírósághoz fordulás jogának) birtoklása
- i 44 = a kormány (≈ i41)
- i 45 = intézkedés
- i 46 = i14* vitatása
- i 47 = M. Sharp
- i 48 = az az állítás, miszerint i47 M. (Sharp) jó egészségnek örvend
- i 49 = mindaz, amit i2 ebben a fordulóban mondott
- i 50 = a miniszter helyett bocsánatot kérni
- i 51 = a Pearson repülőtérre vonatkozó törvénytervezet vitája
- i 52 = i44 a (kormány) szándéka, hogy a2 (törvénytelen) legyen i46* (a kormány intézkedéseinek vitatása) (≈ i15*)
- i 53 = választások
- i 54 = a Szenátus
- i 55 = a miniszterelnök
- i 56 = vita

i 57 = sokan
i 58 = bizottságok
l 0 = az összes szenátor
l 1 = Cogger
l 2 = Fairbairn
m 01 = amit l 1 mond
m 02 = amit i 04 gondol/mond (= i 15)
m 03 = i 05
m 04 = i 15
m 05 = $\approx$ i 31
m 06 = i 36
m 07 = i 19
m 08 = ??
m 09 = i 18
m 10 = i 49
m 11 = i 43*
m 12 = i 15
m 13 = i 27*
m 14 = i 19? i 05? i 52?
ma 1 = l 1 véleménye i 19-ről

A komplex szövegösszetevők létrejötteinek és a szövegértelem alakulásában játszott szerepének jobb megvilágítása céljából lássunk egy példát közelebbről is! Az egyik lényeges kérdés Cogger szenátor mondandójában a *jogorvoslathoz való jog gyakorlása*; ez az i 18-cal jelölt szövegösszetevő. Ennek öt előfordulását találjuk a dialógus egészében. Az első esetben az i 05 indexszel jelölt komplex szövegösszetevő közvetlen összetevőjeként jelenik meg az i 06 indexszel jelölt *dohányipari társaságokkal* összekapcsolva. Ez a komplex egység aztán az a 1 indexszel jelölt *aljas, gyalázatos* minősítéssel együtt az i 04 indexszel jelölt miniszter (*Dingwall*) i 15-tel jelölt kijelentésének összetevője. A második esetben az i 15-tel jelölt kijelentés virtuális (más i 04-hez hasonló potenciális beszélőkre kiterjedő) általánosításából származó i 15* közvetlen összetevője az a 1 indexszel jelölt *aljas, gyalázatos* minősítés hatókörében, az i 07-tel jelölt *kanadai jogi személyek* társaságában. A harmadik esetben szintén egy i 15* indexszel jelölt, az i 15-nek egy másfajta (a jövőre vonatkozó) virtuális általánosításából származó komplex szövegösszetevő közvetlen összetevője, az i 21 jelű *személy* és az i 46 jelű *a kormány intézkedéseinek vitatása* összetevőkkel összekapcsolva, ismét csak az a 1 indexszel jelölt *aljas, gyalázatos* minősítés hatókörében. Ez a három előfordulás Cogger szenátor megnyilatkozásaiban található, és jól mutatja, miként halad érvelése az egyeditől az

általános felé, hogy erről az általános, elvi síkról bírálja az egyedi esetet. A hátralévő két előfordulást Fairbairn szenátor válaszaiban találjuk. Először az i05*-gal jelölt komplex szövegösszetevő részeként, ami nem más, mint a fön-
tebb már tárgyalt i05 más formában való megismétlése, de ez itt — Cogger szenátor megnyilatkozásától eltérően — nincs további komplex összetevőbe ágyazva. Másodszor már nem is lehetünk benne biztosak, hogy *a bíróságok előtt folyó eljárás* konkrétan *a dohányipari ügyre* vagy általában *a jogorvoslathoz való jog gyakorlására* vonatkozik-e. Ekkor az i22* indexszel jelölt, a *jogorvoslathoz való jogot az alkotmány biztosítja* parafrázisaként felfogható jelentésegység részeként az a3-mal jelölt *megfelelő, törvényes* minősítés hatókörében áll. Föltűnik, hogy a válaszfordulókban a beszélő nem jut el (nem kíván eljutni) azoknak a komplex szövegösszetevőknek a szintjéig, melyekkel kapcsolatban a kérdésfordulókat produkáló beszélő kérdőre vonja, hanem beéri az elemibb komponensek felhasználásával. Magyarul: a kérdés i15-re (*Dingwall kijelentésére*) és annak lehetséges általánosításaira vonatkozik, a válasz viszont ennek a kijelentésnek (pontosabban: a kijelentés felidézésekor Cogger által mondottaknak) csak egy összetevőjét veszi tekintetbe.

Ez a megfigyelés máris elvezet bennünket a dialógus egészében érvényesülő szövegösszefüggés problémáihoz. A következő lépésben meg fogjuk vizsgálni kvantitatív szempontból, hogy az egyes fordulók hogyan kapcsolódnak egymáshoz a korreferencia-relációk tekintetében. Az 1. ábrán (52. oldal) azt szemléltetjük, hogyan vezetik be a (dialógusbeli kommunikációs célok szerint lényeges) szövegösszetevőket a beszédpartnerek, és milyen mértékben létesülnek korreferenciális kapcsolatok a fordulópárok között. Világosan kiderül, hogy a Fairbairn szenátor válaszfordulói kevésbé, ráadásul egyre csökkenő mértékben kapcsolódnak a kérdésfordulókhoz, míg a kérdező fél második fordulójában igen szoros korreferenciális szálakkal kapcsolódik ahhoz, amit beszédpartnere neki mondott. Ebből pedig arra is következtethetnénk, hogy dialógusszinten a korreferencialitás a szövegösszefüggést csökkentő vagy annuláló mértékű, legalábbis a mennyiségi mutatók alapján. Az is igaz azonban, hogy egy hosszú kérdésre adott igen rövid válasz is adekvátnak ítéltető, s ez esetben nem várható el föltétlenül, hogy a korreferáló elemek a két fordulóban nagy mennyiségi átfedést mutassanak. Márpedig példánk válaszfordulói a kérdésfordulókhoz képest rövidek.

1. ábra

Korreferencia-viszonyok Vei fordulói között

Próbáljuk tehát árnyalni a képet, de még mindig kvantitatív eszközökkel: azt nézzük meg, hogy a kérdésfordulók leggyakoribb szövegösszetevőire milyen mértékben utalnak vissza a válaszfordulók. Előbb a fordulópárok közös korreferáló elemeit tüntetjük fel az egyes fordulókban feltárt gyakoriságukkal együtt, kiemelve a gyakorikat és a kommunikációs célok szerint lényegeseket, majd a válaszfordulókban át nem vett, de gyakori szövegösszetevők indexeit soroljuk föl. (A metadiszkurzív utalásokat az utalás céljaként szolgáló korreferens elemmel együvé vesszük.)

Fairbairn 1. forduló Cogger 1. fordulóval korreferens elemei			
<i>Cogger</i>		<i>Fairbairn</i>	
<i>összetevő</i>	<i>gyakoriság</i>	<i>összetevő</i>	<i>gyakoriság</i>
i06	4	i06	3
i08	4	i08	1
i10	4	i10	2
l1	4	l1	2
i02	3	i02*	1
i05+m03	3	i05*	1
i16	3	i16	2
i17	3	i17	1
i18	3	i18+m09	2
l2	3	l2	3
i01	2	i01*	1
i09	2	i09	2
i47	2	i47	5
i20	1	i20*	2
i22	1	i22	2
i43	1	i43*	2
i44	1	i44	3
i48	1	i48	1

1. táblázat

Az 1. táblázat azt mutatja, hogy az első kérdésforduló leggyakoribb (tehát vélhetőleg fontos) szövegösszetevői az első válaszfordulóban is megjelennek (azt sugallva, hogy a válasz adekvát); a gyakorisági mutatók eltérései azonban valamilyen értelmi divergenciára utalhatnak. Mindkét fordulóban szó van a dohányipari társaságokról és a Cogger megnyilatkozásában hozzájuk kapcsolódó egyszerű vagy komplex jelentés-összetevőkről, és szó van a jogról és a bírósági eljárásról. Hogy az i08 indexszel jelölt *dohány* Fairbairn válaszában nem kap olyan jelentőséget, mint Coggernél, az nem meglepő, hisz Cogger egy mellék-szálat is felvesz (i37: ‘a bagóban talált üveg-affér’). Sajátos azonban, hogy az

i47 jelölte M. Sharp, aki a kérdésben mellékes figuraként bukkan fel, messze a leggyakoribb korreferáló elemnek felel meg a válaszfordulóban. A válaszadó mintha kapna az alkalmon, hogy megnyilatkozását nem a voltaképpeni tárgyról szólva kapcsolhatja a kérdéshez. Nem véletlenül szólít fel Cogger arra a második kérdésfordulóban, hogy ne M. Sharpról beszéljenek.

A 2. táblázat aztán rávilágít a lényeges eltérésekre: a kérdésforduló több eleme, melyek mind a leggyakoribbak közül valók (sőt maga a messze leggyakoribb elem: i04: ‘az egészségügyi miniszter, Dingwall’), hiányzik a válaszfordulóból.

Cogger 1. fordulóban leggyakoribb, Fairbairn 1. fordulóból hiányzó elemek		
i04	13	<i>Dingwall</i>
i15+m04	5	<i>Dingwall kijelentése</i>
a1	4	<i>alias, gyalázatos</i>
i27	4	<i>bocsánatkérés</i>
i21	3	<i>személy(ek)</i>
i25	3	<i>Dingwall bocsánatkérési kötelezettsége</i>
ma1	3	<i>Cogger véleménye</i>

2. táblázat

Cogger 2. forduló Fairbairn 1. fordulóval korreferens elemei			
<i>Fairbairn</i>		<i>Cogger</i>	
<i>összetevő</i>	<i>gyakoriság</i>	<i>összetevő</i>	<i>gyakoriság</i>
i47	5	i47	2
i06	3	i06	1
i44	3	i44	10
i2	3	i2	5
i09	2	i09	2
i10	2	i10	1
i16	2	i16	1
i43*	2	i43*+m11	2
i1	2	i1	2
i01*	1	i01*	1
i02*	1	i02	1
i17	1	i17	1
i49	1	m10=i49	1

3. táblázat

Azt az 1. ábrából már tudjuk, hogy Cogger reakciója a korreferáló elemek szempontjából igen szorosan kapcsolódik Fairbairn első válaszfordulójához, ezért a 3. táblázat adataiból a jelentős gyakoriságeltéréseket emeljük ki. Jól látható, miként igyekszik Cogger eliminálni az irreleváns vagy kevésbé lényeges beszédanyagokat: i47-et ('M. Sharp') és i06-ot ('a dohányipari társaságok'), hogy a figyelmet minél inkább mondandójának lényegére terelje.

Fairbairn 1. fordulóban leggyakoribb és Cogger 2. fordulóból hiányzó, valamint Cogger 2. fordulóban leggyakoribb és Fairbairn 1. fordulóból hiányzó elemek			
<i>Fairbairn</i>		<i>Cogger</i>	
<i>összetevő</i>	<i>gyakoriság</i>	<i>összetevő</i>	<i>gyakoriság</i>
i18+m09	2	<i>a bírósági jogorvoslatra való jog gyakorlása</i>	
i20*	2	<i>az alkotmány, a jog</i>	
i22	2	<i>a jogorvoslati lehetőség törvény által biztosított volta</i>	
i05*	1	<i>a dohányipar akciója</i>	
i08	1	<i>dohány</i>	
<i>bocsánatkérés</i>		i27+m13	7
<i>Dingwall/a miniszter</i>		i04	6
<i>Dingwall kijelentése</i>		i15+m12	3
<i>a miniszter helyett bocsánatot kérni</i>		i50	3
		a1	1
		a2	1
		i07	1
		i14	1
		i26	1
		i41	1
		i51	1
		i52	1
		i53	1
		i54	1
		i55	1

4. táblázat

A 4. táblázat e képet tovább pontosítja: a Fairbairn által előtérbe helyezett jogi általánosságoknak megfelelő indexek hiányoznak Cogger második fordulójából, miközben ez utóbbi a kérdés lényegéhez tartozó jelentés-összetevőket (i04: 'miniszter, Dingwall', i27: 'bocsánatkérés', stb.) mennyiségileg is kiemeli.

Az 5. és a 6. táblázat azt mutatja, hogy Fairbairn második válaszában (Cogger erősködésének eredményeképpen) már előfordul két, a kérdés szempontjából alapvető elem: i04: ‘Dingwall’ és i15: ‘Dingwall kijelentése’, viszont továbbra sem talál visszhangra a ‘bocsánatkérés’ (i27) emlegetése, és a ‘kormány’-t (i44) mint az ügyben végső soron felelős testületet sem említi. Ha mármost Fairbairn második fordulóját végleges, összegző válaszként vesszük figyelembe, és megnézzük, milyen korreferenciális szálakkal kapcsolódik Cogger két fordulóban megfogalmazott kérdéséhez (7. és 8. táblázat), még inkább kitűnnek az aránytalanságok. Az ellenzéki szenátor Dingwall tizenkilencszeri, a miniszter kijelentésének pedig nyolcszori felelegetésével tudja csak elérni, hogy a kormánypárt vezére összesen 1-1 említés erejéig reagáljon az e beszéd tárgyakra vonatkozó kérdésre. Tizenegyszeri említés sem elég azonban ahhoz, hogy Cogger rábírja Fairbairnt a bocsánatkéréssel kapcsolatos állásfoglalásra. A kormánypárt vezére ezzel szemben előszeretettel hivatkozik a jogorvoslathoz való jog elvont kategóriájára (i22).

Fairbairn 2. forduló Cogger 2. fordulóval korreferens elemei			
<i>Cogger</i>		<i>Fairbairn</i>	
<i>összetevő</i>	<i>gyakoriság</i>	<i>összetevő</i>	<i>gyakoriság</i>
i04	6	i04*	1
l2	5	l2	6
i15+m12	3	i15*	1
i09	2	i09	1
l1	2	l1	2
i02	1	i02*	1
i10	1	i10	2
m10=i49	1	i49*	1

5. táblázat

Cogger 2. fordulóban leggyakoribb, Fairbairn 2. fordulóból hiányzó elemek		
i44	10	<i>a kormány</i>
i27+m13	7	<i>bocsánatkérés</i>
i50	3	<i>a miniszter helyett bocsánatot kérni</i>
i43*+m11	2	<i>bíróági jogorvoslati joggal bírni</i>
i47	2	<i>M. Sharp</i>

6. táblázat

Annyit már az eddigiekből is leszűrhetünk, hogy a beszédpartnerek kellő kooperációs szándékának hiánya (az „egymás mellett való elbeszélés”) előfeltevéseinknek megfelelően valóban lemérhető a korreferencia-viszonyok alakulásán. A fordulók már csak a korreferencialitás tekintetében is (többé-kevésbé összetett) értelmi egységnek bizonyulnak, míg közöttük lazább a korreferenciális kapcsolódás. Ez a kapcsolódás azonban létezik, sőt: már a korreferáló elemek kvantitatív jellemzőinek szintjén megragadható a beszélőknek a dialógus globális szövegösszefüggésének megteremtésére irányuló törekvése. Hasonlóképpen megjelennek a regresszivitás/rekurzivitás jelei is. Az elemzés eddigi lépései azonban vélhetőleg nem adtak mindenben választ a korreferenciára mint a dialógusban ható globális szövegösszefüggés-teremtő erőre vonatkozó kérdéseinkre. Különösen arra nem, hogyan válik szövegegésszé, globálisan koherenssé az a dialógus, melynek résztvevőit nem egyazon kommunikációs szándék vezérli, s így nem (egészen) ugyanarról beszélnek.

Fairbairn 2. forduló Cogger 1. és 2. fordulóval korreferens elemei			
Cogger		Fairbairn	
összetevő	gyakoriság	összetevő	gyakoriság
i04	19	i04*	1
i15+m04+m1	8	i15*	1
2			
12	8	12	6
11	6	11	2
i10	5	i10	2
i02	4	i02*	1
i09	4	i09	1
i05+m03	3	i05	1
i18	3	i18*	1
ma1	3	ma1	1
i36+m06	2	i36*	1
i20	1	i20*	2
i22	1	i22*	4

7. táblázat

A következő lépést — ebben az irányban — még mindig a korreferáló elemek gyakorisági mutatóiból kiindulva tegyük meg, de vegyük tekintetbe szemantikai kapcsolataikat, fogalmi mezőkbe rendezhetőségüket is. A 9. táblázatban az ennek alapján makroszintű jelentéskomponensekké összevont koindexált szövegösszetevőket tüntettük fel, csökkenő gyakoriság szerinti sorrendben. Ebből mindenekelőtt megállapítható, hogy mik is a dialógus egészének fő témái, amelyek a globális kohézió alapelemei. A korábbi táblázatokhoz visszalapozva

látjuk ugyanis, hogy a három leggyakrabban aktualizált fogalmi mezőhöz tartozó indexek mindkét beszélő megnyilatkozásaiban előfordulnak, még ha egyenlőtlen eloszlásban is. Ezen túlmenően azonban lehetőségünk nyílik annak vizsgálatára is, hogy ezeket a fogalmi mezőket az egyes beszélők miként aktualizálják, és milyen komplex szövegösszetevőkben öltenek testet.

Cogger 1. és 2. fordulóban leggyakoribb, Fairbairn 2. fordulóból hiányzó elemek		
i27+m13	11	bocsánatkérés
i44	11	a kormány
a1	5	aljas, gyalázatos
i06	5	a dohányipari társaságok
i08	4	dohány
i16	4	a bírósági jogorvoslathoz való jog
i17	4	jog
i47	4	M. Sharp

8. táblázat

Koindexált szövegösszetevők mint makroszintű jelentéskomponensek megvalósulásai: a leggyakoribb elemek összevont gyakoriság szerinti sorrendben		
Előfordulások	indexek	meghatározás
55	i05+i09+i10+i16+i17+i18+i20+i22+i43+m03+m11	a jog és a bírósági jogorvoslat
30	i04+i15+m04+m12	(eü.) miniszter (Dingwall) és D. kijelentése
24	i14+i44+i45+i32+i41+i55	a hatalmat gyakorlók és intézkedéseik
17	i25+i27+i50+m13	bocsánatkérés
17	l2	a kormánypárti szenátorok vezetője
10	l1	Cogger
10	i02+i01	kérdés és válasz
9	i47	M. Sharp
8	i06	a dohányipari társaságok
8	i07+i21+i26	(jogi) személyek, kanadaiak
5	a1	aljas, gyalázatos
5	i08	dohány
5	l0	a szenátorok
5	ma1	Cogger véleménye Dingwall kijelentéséről

9. táblázat

A leggyakrabban felidézett fogalmi mező a ‘jog és a bírósági jogorvoslat’. Az ennek megfelelő elemibb és összetettebb komponensek Cogger megnyilatkozásainak öt, Fairbairn megnyilatkozásainak pedig három makrostrukturális összetevőjében vannak jelen. Az első ízben Cogger tényismertetésébe vannak ágyazva, és az i15 (‘Dingwall kijelentése’), illetve az i19 (‘a sajtóból megismert tényállások’) komplex szövegösszetevő alkotóelemei. Másodszor az i15 jelű összetevő módosulásában bukkannak fel; ez általánosítást tartalmaz: *Dingwall*, azaz egy konkrét miniszter helyett a szenátor már általában *egy miniszterről* (*un ministre*), a dohányipari társaságok helyett pedig kanadai jogi személyekről beszél. Ez az i15*-gal jelölt komplex szövegösszetevő ráadásul egy kérdés, még hozzá szónoki kérdés hatókörébe esik, s így módon az ma1-gyel jelölt beszélői attitűd-kifejezés mint szövegjelentés-elem részét képezi.⁷ Harmadjára ugyancsak i15-nek egy másik, szintén általánosítást tartalmazó módosulásában fedezzük fel. Itt az általánosítás részint időbeli (prospektív) jellegű, részint a potenciális/virtuális megnyilatkozók körét bővíti tovább (az egy miniszterről az on általános alany használata révén — feltehetőleg — a kormányra), részint pedig a potenciálisan sérelmet szenvedőkét (a kanadai jogi személyekről minden személyre). Fairbairn szenátor első válaszában a kérdéses fogalmi mezőbe tartozó korreferáló elemek először is i05* (‘a dohányzás elleni törvénytervezetnek a dohányipari társaságok általi megtámadása’) keretében jelennek meg; ez nem más, mint a korábban Cogger által tett ténymegállapítások egyik részösszetevője. Ehhez kapcsolódik az az állítás, hogy a bírósági jogorvoslat lehetőségével a kormány is él, valamint az i22 jelű komplex összetevő (‘a jogorvoslathoz való jogot a törvény biztosítja’); erről észre vesszük, hogy egyrészt ez már Cogger kérdésében is jelen volt, de a jelentésszerkezet hierarchiájának alacsonyabb szintjén, másrészt pedig maga Fairbairn is felhasználta már egyszer válasza első mondatában, szintén egy magasabb hierarchikus egység összetevőjeként. Cogger szenátor viszontválaszában és megismételt kérdésében előbb leszögezi, hogy tudja, amit vitapartnere állít (tisztában van i22 tényével), majd ismét i15 (‘Dingwall kijelentése’), illetve az ma1 jelű attitűdkifejező metadiszkurzív elem hatókörébe állítja vissza a kérdéses szövegjelentés-összetevőket. Az ma1 ráadásul ezúttal explicitebb megfogalmazást nyer (répréhensible = elítélendő). Mindehhez még egy újabb állítást is hozzáfűz a szóban forgó fogalmi mező elemeit egy újabb komplex szövegösszetevőbe (i52) ágyazva: elmondja, hogy a kormány egy korábbi ügy kapcsán már el akarta érni, hogy vele szemben ne lehessen jogorvoslattal élni. Fairbairn szenátor második válaszában ismétlésre, sőt önismétlésre szorítkozik, nem riadva vissza a tautológiától sem, és megnyi-

⁷ Az ilyen szövegösszetevők azonosítása és jelölésmódja külön problémákat vet fel, melyekkel most nem foglalkozhatunk.

latkozásában továbbra is az i22 ('a jogorvoslathoz való jogot a törvény biztosítja') megfogalmazás-változatai a maximális komplexitású szövegösszetevők.

Ami a 'hatalom(gyakorlás)' fogalmi mezejét illeti, még feltűnőbb a különbség. Az ide tartozó jelentés-összetevők szinte kizárólag az ellenzéki kérdező beszédében vannak jelen, különböző szövegösszetevőkbe ágyazva, illetve azokkal összekapcsolva. A kormánypárti szenátor első válaszában csak a kormányt említi meg, azzal, hogy az is él(het) jogorvoslattal, a másodikban pedig a kormány egyik tagját, Dingwallt, a Coggernél kulcsfontosságú mal egy változatába ágyazva; övele kapcsolatban pedig megállapítja, hogy tett bizonyos kijelentéseket, melyekkel Cogger nem ért egyet. Az mal jelentés-összetevő e változatából azonban hiányoznak mindazon alapvető jegyek, melyek Cogger mondandójának lényegéhez tartoztak, viszont belekerül a Coggerre mint megnyilatkozóra való utalás (11), ami a minősítés érvényét maximálisan korlátozza. Ez a minősítés Cogger megnyilatkozásaiban éppenséggel semmilyen korlátozás alá nem esik.

Láttuk, hogy az i04-hez ('Dingwall') kapcsolódó fogalmi mező önmagában is az egyik legfontosabb jelentéskomponense a szövegnek. Ékesszóló tény, hogy ez szinte kizárólag Cogger megnyilatkozásaiban van jelen, több ízben is kérdés hatókörében, szövegfókusz-szerepben, illetve i27-tel ('bocsánatkérés') összekapcsolva, i25-be ('bocsánatkérési kötelezettség') ágyazva. Ez utóbbi külön is fontos jelentés-összetevő. Ahogyan fentebb megfigyeltük, a kormánypárt vezére Dingwallt a végén csak megemlíti (egyetlenegyszer), de semmilyen új, érdemi információt hordozó komplex szövegösszetevőt nem alkot köré, a bocsánatkérés fogalmi mezeje pedig végképp semmilyen formában nem aktualizálódik változataiban. Érdekes megjegyezni végül, hogy a dialógussal mint funkcionális kerettel összefüggő fogalmi mezőt ('kérdés és válasz') aktualizáló szövegelemek a beszédpartnerek megnyilatkozásaiban következetesen eltérő aktuális referenciával szerepelnek.

A dialógus egészét áttekintve észrevevesszük, hogy mindezzel a szövegfókuszok alakulása is párhuzamban áll: semmi sem talál visszhangra Fairbairnnél, ami Coggernél szövegfókusz-szerepet kapott.

Összefoglalva a verbális interakció lezajlásának jellemzőit: a kérdező fél egy konkrét eset kapcsán egy miniszter felelősségét firtatja, és más példákat is felhasználva, fokozatos általánosítások révén alapvetően morális természetű támadást intéz a kormány ellen. Erről a beszédpartner következetesen nem vesz tudomást, és semmitmondó megnyilatkozásokkal igyekszik eleget tenni válaszadási kötelezettségének. A dialógust így — képszerűen — szétesőnek minősíthetnénk.

4. Másutt sincs ez másként, avagy a koherencia létrejöttének szintjei

Elemzésünk alapján máris lehetséges volna felelni a tanulmány elején feltett kérdésekre, azonban célszerű a dialógus szövegegész jellegének kérdéséhez egy további példa vizsgálatának tanulságait is levonni. A korpusz ismertetésében kiemeltük Ve1 és Ve2 rokon vonásait és sajátosságait is. Ve2-ről jegyezzük meg, hogy a három forduló közül az első kettőnek írott-szöveg-felolvasás jellege, az interakció lefolyásának Ve1-hez képest merevebb formalizáltsága még erősebben a beszédpartnerek által közösen felépítendő szövegösszefüggés, illetve a dialógus mint szövegegész ellen ható centrifugális erők lehetnek. Az interakciót maga az egyik résztvevő minősíti eredménytelennek a harmadik fordulóban.

Egyszerű olvasás után, mélyebb elemzés nélkül is felfigyelünk azonban arra, hogy a beszédpartnerek mintha mégis ugyanarról beszélnének, és Ve2 fordulói között szorosabb összefüggés volna, mint amelyet Ve1 esetében tapasztaltunk. Kontrát válaszfordulója eleve terjedelmesebb; részletes kifejtést nyer benne a kérdező képviselő által bevezetett i01 ('az ügyességi döntés') és i02 ('a rendőri intézkedés'), pontos tagolással egy-egy választ ad mindhárom feltett kérdésre, és az államtitkár rendszeres deiktikus (képvisező asszony, ön), illetve metadiszkurzív (kérdés, válasz, interpelláció) utalásaival is a dialógusban való eredményes részvételét igyekszik biztosítani. Ve2-ről tehát ellentmondásos képünk van. Mindjárt korreferencia-indexekkel ellátott változatban közöljük, annak előrebecsítésével, hogy nem elemezzük olyan részletezően, mint Ve1-et, és egy-két központi jelentőségű elemi szövegösszetevőtől eltekintve csak a globális szövegösszefüggés szempontjából lényeges komplex szövegösszetevőket láttuk el indexekkel.

Ve2/&ind:

ELNÖK: [...] Tisztelt Országgyűlés! Dr. Kóródi Mária, a Szabad Demokraták Szövetségének képviselője, interpellációt nyújtott be a miniszterelnökhöz: „Bilincsbe verve: az Orbán-kormány esete a diákját védő pedagógussal” címmel. Az interpellációra a téma szerint feladat- és hatáskörrel rendelkező dr. Pintér Sándor belügyminiszter helyett Kontrát Károly államtitkár úr válaszol. Öné a szó, képviselő asszony.

DR. KÓRÓDI MÁRIA (SZDSZ): Köszönöm a szót. Elnök Asszony! Tisztelt Országgyűlés! Államtitkár úr! [2002. január 18-án ügyési megrovásban részesült egy tanárnő.]_{i01} [Az a tanárnő, aki 2000 januárjában, két évvel ezelőtt egy kislányt akart megkímélni a rendőri kérdezősködéstől. Ezért őt a magukat akadályozva érző rendőrök, diákjai szeme láttára, az utcán rángatták, gázspray-vel lefújták, majd bilincsbe verve elhurcolták.]_{i02}

[A tanárnőt hivatalos személyek elleni erőszakért, segítségére siető tanár kollégáját bűnpártolásért marasztalta el a Magyar Köztársaság ügyészsége. Az ügyészség azonban nem marasztalta el a magukat nem megfelelően igazoló, kétesen viselkedő rendőröket, sőt eljárásukat jogosnak minősítette.]_{i01*}

[Az ügyészség döntése üzenet értékű, mint ahogy üzenet értékű a diákjait védő tanárnő meghurcolásának és megaláztatásának két éve alatt tanúsított [kormányzati magatartás]_{i04} is.]FD _{i03}

[Én magam több alkalommal tettem fel kérdést szóban és írásban Pintér Sándor belügyminiszternek és Pokorni Zoltánnak, az oktatási tárca volt vezetőjének. Egyetlenegyszer sem, egyetlen percig sem ismerték el, hogy az erőszakos fellépésért felelősséggel tartoznak. Sőt, az egyszerű emberekkel szemben elvtelenül védtek a mundér becsületét. Ennél is nagyobb baj, hogy ígéretük ellenére nem hozták meg azokat az intézkedéseket, amelyek legalább a jövőre nézve védetté tehetnék az iskolákat a rendőri túlkapásokkal szemben.]_{i04}

[A tanárnő története megdöbbentő, és minden fordulatában jól tükrözi [az Orbán-Pintér-Pokorni kormány mentalitását.]_{i05}]FD _{i03*}

[A hatalom mindent megtehet, a rendőrség, az ügyészség tévedhetetlen, intézkedéseik, döntéseik megkérdőjelezhetetlenek. Aki pedig ezt mégis megteszi, az megfizet érte, mint a diákjait megvédeni akaró tanárnő. Az oktatási tárca pedig karba tett kézzel nézi végig, ahogy pedagógusokat hurcolnak meg a nyilvánosság előtt.]_{i05*}

[Kérdezem, miként következhetett be, hogy [a rendőrség, az ügyészség nem [a rendszerváltás demokratikus értékeit]_{i07} és [a törvények szellemét]_{i08} követi, hanem pusztán [a Fidesz-kormány vélt hatalmi érdekeit]_{i09}]FD _{i06}. Miért [nincs annak személyi következménye, hogy a rendőrség gyakorlata az utolsó négy évben egyre távolodik [a rendszerváltás értékeitől]_{i07*}, [a társadalom érdekeitől]_{i11}]FD _{i10}? Mit [tesz az oktatási tárca [a pedagógusokért és a diákokért]_{i12}, azért, hogy ne legyenek soha többet [rendőri túlkapásnak]_{i14} [kiszolgáltatva]_{i15}]FD _{i13}?]_{i16}

Várom megtisztelő válaszát.

ELNÖK: Tisztelt Országgyűlés! Válaszadásra megadom a szót Kontrát Károly államtitkár úrnak.

DR. KONTRÁT KÁROLY belügyminisztériumi államtitkár: Köszönöm a szót. Tisztelt Elnök Úr! Tisztelt Országgyűlés! Tisztelt Képviselő Asszony! Engedje meg, hogy mielőtt [az ön által feltett kérdésekre]_{i16} válaszolok, a közvéleményt és a tisztelt Házat tájékoztassam [az ön által felvetett és az interpellációban kezelt ügyről]_{i02+i01}.

[[2000. január 18-án előzetes telefonbejelentkezést követően a budapesti XV. kerületi általános iskolában megjelent a BRFK akciószázadának három polgári ruhás beosztottja azzal a céllal, hogy a rendőrhatalóság által körözött személy tartózkodási helyét megállapítsa. Információik szerint a körözött személy lánya az

iskola tanulója. Az osztályfőnök és az igazgatóhelyettes megtagadták a magukat jogszerűen igazoló rendőrök azon kérését, hogy mutassák meg nekik a gyanúsított leányát. A rendőrök ezután igazoltatni kezdték az iskolából távozó tanulókat. A megkezdett adatgyűjtést az iskola dolgozói akadályozták, amely végső soron oda vezetett, hogy az osztályfőnök az igazoltatást végző nyomozót arcul ütötte. A további támadás megakadályozására, kényszerítő eszköz alkalmazására, majd előállítás foganatosítására került sor.]_{i02*}

[A Fővárosi Ügyészségi Nyomozó Hivatal a rendőrök ellen hivatali visszaélés miatt indított eljárást, amit a budapesti IV. és XV. kerületi ügyészség 2002. január 10-én büncselekmény hiányában megszüntetett. Az eljárás során a tanárnőt megrovásban részesítették hivatalos személy elleni erőszak bűntette, kollégáját pedig bűnpártolás vétsége miatt. A nyomozást megszüntető határozat tudomásom szerint nem jogerős.]_{i01}

Rátérve [a képviselő asszony kérdéseire]_{i16}:

1. [A rendőrség kötelessége [a törvények]_{i17} betartása.]_{i18} [Azt, hogy mit tehet a rendőr vagy a rendőrség, pontosan előírják [a törvények és a jogszabályok]_{i17*}]_{i19}. [A rendőrség jelenlegi vezetése mindent megtesz azért, hogy tagjai, a rendőrség személyi állománya [a hatályos jogszabályok]_{i17*} előírásainak megfelelően végezzék feladataikat, lássák el szolgálataikat.]_{i20}

2. Nem értem, hogy a képviselő asszony mire alapozza azt a feltevését, hogy nem [bűnhődnek azok a rendőrök, akik vétenek [a hatályos jogszabályok]_{i17*} ellen]_{i20*}. [A rendőri vezetés minden jogszabálysértés ellen keményen fel lép.]_{i20*}

3. Az oktatási miniszter nem [az egyes [intézmények]_{i22} tevékenységéért]_{i21}, hanem [[[az oktatási rendszer]_{i25} működéséért]_{i24} tartozik felelősséggel]_{i23}. [[Az oktatási intézmények]_{i22} nem vonhatók ki abból a [társadalmi környezetből]_{i27}, amelyben működnek.]_{i26}]_{i28}

Bízom abban, hogy a képviselő asszony elfogadja [a választomat]. Köszönöm a figyelmüket.

ELNÖK: Megkérdem a képviselő asszonyt, elfogadja-e az államtitkár választát.

DR. KÓRÓDI MÁRIA (SZDSZ): Köszönöm a szót, elnök úr. Államtitkár Úr! Kezdeném azzal is, hogy régebben a miniszterelnökök legalább azzal megtisztelték az Országgyűlést, hogy ha hozzájuk intéztek egy interpellációt, akkor miniszteri szinten válaszoltak a képviselőknek. Természetesen ön is fel tudja olvasni a választ, nem vitatom. [Ez a válasz]_{i28} azonban felolvasás után is pontosan ugyanolyan [cinikus volt, mint ez az egész eljárás]FD _{i03*}.

Nem véletlenül adtam azt a címet az interpellációmnak, hogy az Orbán-kormány esete a diákjait védő pedagógussal. [Ez az eset]_{i02+i01} önmagában is felmutatja, hogy [mit gondolnak önök a hatalom gyakorlásáról, mit gondolnak azokról az emberekről, akiket valójában nem polgárként, hanem alattvalóként kezelnek]FD _{i05*}. [Az ügyészség csak megrovásban részesítette a tanárnőt, mert alacsonynak

ítélte meg az ügyben a társadalmi veszélyesség szintjét.]]_{i01*} [Valóban, a magyar társadalomra nem a tanárnő veszélyes, hanem az a hatalom, amely megalázza, kiszolgáltatottá teszi, alattvalóvá akarja formálni az embereket. Az Orbán-kormány ilyen hatalom, egyebek között ezért is javaslom mielőbbi leváltását.]]FD

_{i03*}

[A választ]]_{i28} pedig nem fogadom el.

ELNÖK: Az interpelláló képviselő asszony nem fogadta el az államtitkár választát.

Kérdezem az Országgyűlést, elfogadja-e. Kérem, szavazzanak! (Szavazás.)

Az Országgyűlés 146 igen szavazattal, 85 nem ellenében, 9 tartózkodással elfogadta a választ.

A használt indexek listája:

_{i01} = az ügyészégi döntés

_{i02} = a rendőri intézkedés

_{i03} = a történet minősítése az interpelláló szempontjából

_{i04} = a kormányzati magatartás

_{i05} = a kormány mentalitása

_{i06} = nem _{i08} (_{i17} (a törvények) szelleme) érvényesül, hanem a kormány hatalmi érdekei

_{i07} = a demokratikus értékek

_{i08} = _{i17} (a törvények) szelleme

_{i09} = a kormány hatalmi érdekei

_{i10} = a rendőrségi gyakorlat személyi következmények nélkül egyre távolodik a társadalmi érdekektől

_{i11} = a társadalmi érdekek

_{i12} = a pedagógusok és a diákok

_{i13} = az oktatási tárca felelős a pedagógusok és a diákok kiszolgáltatottságáért

_{i14} = rendőri túlkapás

_{i15} = kiszolgáltatottság

_{i16} = az interpelláló kérdései

_{i17} = a törvények

_{i18} = a rendőrség kötelessége

_{i19} = a rendőrség lehetőségei

_{i20} = a rendőrség törekvése a szabályszerűségekre

_{i21} = _{i22} (az oktatási intézmények) tevékenysége

_{i22} = az oktatási intézmények

_{i23} = az oktatási miniszter felelőssége _{i24}-ért (_{i25} (az oktatási rendszer) működéséért)

_{i24} = _{i25} (az oktatási rendszer) működése

_{i25} = az oktatási rendszer

i26 = i22 (az oktatási intézmények) beágyazottsága i27-be (a társadalmi környezetbe)
i27 = társadalmi környezet
i28 = az államtitkár válasza

Miért nem fogadta el az interpelláló képviselő az államtitkár válaszát? Itt is „elbeszélnek-e egymás mellett” a beszédpartnerek, mint az első példában? Lásuk először a korreferencia-megfeleléseket, ezúttal összefoglaló táblázatban!

Összevont indexek, gyakorisággal			
Kóródi		Kontrát	
i01	4	i01	2
i02	2	i02	2
i03	4		
i04	2		
i05	3		
i06	1		
i07	2		
i08	1		
i09	1		
i10	1		
i11	1		
i12	1		
i13	1		
i14	1		
i15	1		
i16	1	i16	2
		i17	4
		i18	1
		i19	1
		i20	3
		i21	1
		i22	2
		i23	1
		i24	1
		i25	1
		i26	1
		i27	1
i28	2	i28	1

10. táblázat

A 10. táblázatból látjuk, hogy Ve2 három fordulóját a korreferencialitás síkján négy elem köti össze: a központi témának tekinthető i01 (‘az ügyészségi döntés’) és i02 (‘a rendőri intézkedés’), valamint i16 (‘az interpelláló kérdései’) és i28 (‘az államtitkár válasza’). Ez az, amit első olvasásra is észreveszünk, s ami akár elég is lehetne egy jólformált dialógushoz. Kóródinál azonban — a gyakoriság alapján) lényeges i03 (‘a történet minősítése az interpelláló szempontjából’), i05 (‘a kormány mentalitása’), i04 (‘a kormányzati magatartás’) és

i07 ('a demokratikus értékek') is, ezek azonban Kontrát fordulójában nem jelennek meg. Őnála i17 ('a törvények') és i20 ('a rendőrség törekvése a szabályszerűségekre') kap hangsúlyt, ám ezek Kóródinál nem találunk visszhangra.

Az interpellációban i01 (és i01*) az összesen négy előfordulásból egyszer a szövegfókusz-funkciójú i05* ('a kormány mentalitása') összetevője, egy ízben minősítést tartalmaz (*a magukat **nem megfelelően** igazoló, **kétesen** viselkedő rendőrök*), egyszer pedig a szintén szövegfókusz-funkciójú i03* ('a történet megítélése az interpelláló szempontjából') kapcsolódik hozzá kifejtésként. Az i02 jelű összetevő két előfordulásából egyszer ugyancsak a szövegfókusz-funkciójú i05* ('a kormány mentalitása') összetevője és egyszer szintén (indirekt) minősítés van benne (*a magukat akadályozva **érző** rendőrök, **rángatták, elhurcolták***). Az interpellációra adott válaszban azonban, amint láttuk, nem szerepel sem i03, sem i05, és a rendőri magatartás minősítésére sincs reakció. A vizsgált két közös szövegösszetevő két-két előfordulása részint maximális komplexitású szövegösszetevő (nincsen nála magasabb szintű szövegjelentés-elembe ágyazva), részint pedig — *a tájékoztassam* állítmány bővítményeként — nem adódik hozzá olyan jelentéselem, ami érdemben befolyásolná, módosítaná. Észrevesszük azt is, hogy a Kontrát számára kiemelten fontos i17 ('a törvények') egy ízben előfordul ugyan Kóródinál, de nem önállóan, hanem i08 ('a törvények szelleme') komponenseként.

Tegyük mindehhez hozzá, hogy a számozással is kiemelten az interpellációbeli három kérdéshez kapcsolódó államtitkári válaszok látványosan nem arról szólnak, amiről a kérdések (ez a komplex szövegösszetevő-indexekből is kiviláglik). Ha azonban részletezőbb korreferencia-elemzést végeztünk volna, megállapíthatnánk, hogy a fordulók közötti szövegösszefüggés túlmegy a kérdések és a válaszok számának az egyezésén. A válaszok a kérdések elemi szövegösszetevőit ismétlik meg, és ahhoz kapcsolnak állításokat: az első kérdés-válasz-pár esetében a rendőrség, a másodikban a *nincs [annak] személyi következménye* és annak *nem bűnhődnek azok a rendőrök* formájú parafrázisa, a harmadikban pedig az *oktatási tárca* és az *oktatási miniszter* fogalmi anafora a közös elem.

A tapasztalt eltérésekre természetesen módot ad a kérdések **nyitott kérdés** volta. Szikszainé (1999: 288) — Pease-Garner (1990: 65) és Albertné (1992: 14–15) nyomán — különbséget tesz zárt és nyitott kérdés között; az utóbbira „részletezőbb, kifejtőbb válasz lehetséges”. Albertné (id.: 14) felhívja a figyelmet a nyitott kérdés fogalmának értelmezésbeli eltéréseire is, melyek ugyanakkor nem mondanak ellent egymásnak: Kiefernél (1983: 212) a lehetséges válaszok végtelen sokasága és grammatikai szerkezetük meghatározatlansága a megkülönböztető jegyek (az eldöntendő, választó és kiegészítendő kérdéstípusokkal szemben), a társalgáselemzési megközelítésben viszont a válasz várhatóan részletező jellege az elsődleges, és az a sajátosság, hogy a kérdező által eredetileg nem firtatott információk is előkerülhetnek benne (a zárt kérdéssel

szemben). Ha tehát a kérdések nyitott voltára tekintettel vagyunk, akkor ugyan nem módosul a dialógusbeli szövegösszefüggés minőségéről Ve1 és Ve2 korreferencia-elemzése nyomán kialakított ítéletünk, de könnyebben hajlunk a dialógust szövegegeszként elfogadni.

Mindezek után az elemzett két szövegnek a következő alapvető sajátosságait állapíthatjuk meg: az egyes fordulók önmagukban jólformált egységet alkotnak, melyeken belül hat a korreferencia szövegösszefüggés-formáló ereje, a fordulók között azonban ez az erő csak minimális mértékben hat, és általában a szövegjelentés alapján a kezdeményező beszédpartner nem ítéli (nem ítélni) adekvátan a partnere reakcióját. Ha a két szöveget kérdés-válasz párként értelmezzük, első megközelítésben magunk sem tarthatnánk őket (szövegnyelvészetileg) jólformáltak: nem „igazi” válasz érkezik a (talán egyébként szintén nem „igazi”) kérdésre. Ha pedig vitaként, argumentatív szöveggként fogjuk fel Ve1-et és Ve2-t, azt látjuk, hogy az argumentáció nem azonos beszéd tárgyához (komplex összetevőkhöz) kapcsolódik, s ez megerősíthet véleményünkben. Az a tény viszont, hogy az egyes fordulók között mégiscsak megvan a korreferenciális, jelentésbeli kapcsolódás minimuma, és a legelsőt követő fordulók egyikét sem lehetne önmagában, az őt megelőzőtől függetlenül szövegnek (lezárt egésznek) tekinteni, módosítja ezt a véleményt. Igaz, még ekkor is gondolhatjuk úgy, hogy a szenátusi vagy parlamenti interakciónak ez a fajtája pusztán rítus csupán, nem valódi kommunikáció.

Nem véletlenül idéztük azonban Ve2 esetében az interpellációra adott válaszból szóló szavazás eredményét is (az Országgyűlés a választ elfogadta). A szavazás több, mint pusztán formalitás: az interakció szem- és fültanúinak (ha úgy tesszük: passzív résztvevőinek) ítéletét fejezi ki arról, hogy a dialógus **egésze** megfelelt a vele szemben támasztott jólformáltsági követelményeknek. Ebben az esetben pedig teljesül a szövegségnek a különböző szövegdefiníciókban különféleképpen megfogalmazott azon kritériuma, melyet Petőfi (1996: 10) így határoz meg: a szöveg „egy tényleges vagy feltételezett kommunikációs-szituációban egy tényleges vagy feltételezett funkció betöltésére alkalmasnak minősíthető, s mint ilyen, összefüggőnek és teljesnek (valamiképpen lezárt egésznek) tartható”.

Mi ez a funkció Ve1 és Ve2 esetében? Az egymással szemben álló politikusok megnyilatkozásai nyelvi makro-aktusok⁸, méghozzá — részben vagy egészben — indirekt nyelvi aktusok⁹, melyek több szinten értékelendők: a párbeszéd résztvevői közötti interakció szintjén is természetesen, de a beszédpartnerek és a

⁸ A vizsgált dialógustípusra különösen igaz, hogy nincsen kölcsönösen egyértelmű megfelelés mondatok és illokúciós aktusok között. A mondatszinten mondatok realizálnak elemi illokúciókat, egy magasabb textuális szinten azonban az illokúciók összessége vagy illokúciós aktuskomplexumok állnak kölcsönös megfelelésben mondatok (strukturált) halmazaiával; vö.: Van Eemeren & Grootendorst (1984: 31–35).

⁹ Lásd Searle (1975).

szenátusi vagy parlamenti beszélőközösség viszonylatának, továbbá a kollektív szubjektumok képviselőjében megnyilatkozók és választóik viszonylatának szintjén is. A számonkérés és elutasítás eme aktusai **a dialógus mint szöveg-egész szövegösszefüggését a pragmatika dimenziójában teremtik meg.**

Trognon & Larrue (1994: 134–135) — az interakciós események Jacques (1992) által felállított, a szoros értelemben vett dialógust a tárgyalástól és a vitától megkülönböztető tipológiája nyomán — megállapítja, hogy a politikai vita afféle „színelt párbeszéd”, azonban nem könnyű a „színelt” párbeszédet a „valóditól” elkülöníteni, különösen, hogy változatai a „süketek párbeszédétől” az „irányított beszélgetésig” terjednek. „A színlelésnek a dialógusra alkalmazott logikája szerint egyszerre van jelen a nyelvi interakció strukturális jegyeinek magasba emelése és elhalványulása. [...] A színelt párbeszédnek muszáj kiemelnie a dialogicitás formáját, hogy e felszín alá rejthesse annak a lényegi monologicitását, ami voltaképpen lezajlik.”¹⁰

A rítus vs valódi kommunikáció problémáját e szerzők így látják: [...] vajon a „politikai vita” lényegéhez tartozó rítus „boldogságfeltételei” a megnyilatkozásbeli különbségek és törések felszínre hozását vagy „puhítását”, azokat egy összképben elrejtő árnyalását szolgáló jelentésproduktív működési rendet feltételeznek-e? Az a kommunikációs szerződés, mely a „politikai vita” sajátja, bizonyára arra emlékeztet, hogy ha a beszéd polifóniájában az interlokúció nem uralja a hatalmat, akkor fennáll annak a veszélye, hogy a hatalom megsemmisíti az interlokúciót”.¹¹

5. A (kontrasztív) dialóguselemzés tanulságai a korreferencia-elemzés szempontjából

Tanulmányunk kiinduló kérdéseire visszatérve le kell vonnunk a dialógusok korreferencia-elemzéséből adódó tanulságokat.

Ha a korreferencia-relációk a szöveg lineáris összefüggésének alaptényezői, ugyanúgy meghatározók a korreferencia-hálók a globális szövegösszefüggés

¹⁰ La logique de la simulation appliquée au dialogue fait qu’il y a simultanément une exaltation et un effacement des traits structuraux de l’interaction linguistique. [...] Le dialogue simulé est obligé de faire ressortir la forme de la dialogicité pour pouvoir cacher, sous cette surface, l’essentielle monologicité de ce qui a lieu. (Trognon & Larrue 1994: 135)

¹¹ [...] est-ce que la « condition de félicité » du *rituel* inhérent au « débat politique » postule un régime de production du sens destiné à mettre à jour les différences et les ruptures énonciatives, ou bien à les « ouater », à les nuancer en les cachant dans une vue d’ensemble ? Probablement le contrat de communication inhérent au « débat politique » nous rappelle que si, dans la polyphonie de la parole, l’interlocution ne contrôle pas le pouvoir, alors il y a risque que le pouvoir anéantisse l’interlocution. (id.: 1994: 136)

szempontjából. A szöveg egészének síkján azonban nem annyira a korreferáló elemek mint elemi szövegösszetevők, hanem ezeknek a szövegjelentés magasabb strukturális szintjeibe ágyazódása, a komplex szövegösszetevők kapnak döntő szerepet.

Bár a dialógus fordulóiin belül erősebb koherenciarelációk mutatkoznak, mint az egyes fordulók között, a fordulók külön-külön nem értelmezhetők (teljesen), hanem együttesen alkotnak szövegegészletet. A korreferencia-relációk így a dialógus egészének szövegségét is meghatározzák, azonban a korreferencia ilyen vagy olyan mértékű hiánya nem okvetlenül a szövegösszefüggés hiányát jelzi: ezt funkcionális, pragmatikai szempontok alapján lehet csak megítélni.

A dialógusban részt vevő beszédpartnerek kooperációs hajlandósága eltérő lehet; előfordul, hogy az elutasító attitűd indirekt formában ölt testet. Az ilyen párbeszédre jellemző a fordulók egymáshoz kapcsolódásának felszíni jólformáltsága és a korreferencia-viszonyok részleges átfedése. A „mellébeszélés” azonban korreferencia-elemzéssel pontosan kimutatható. Jellemző beszélői eljárás az ilyen esetekben a kezdeményező forduló egyes elemi jelentéskomponenseinek átvétele oly módon, hogy az azok maximális kiterjesztéseként felfogható komplex szövegösszetevőkkel (köznapi megfogalmazásban: a „lényeggel”) már nem hoznak létre korreferenciális kapcsolódást. Különösen feltűnő ez az eljárás, ha azokat a szintaktikai-kommunikációs és szövegnyelvészeti tulajdonságokat, funkciókat is tekintetbe vesszük (például: kérdés, szövegfókusz), melyeknek a kérdéses (komplex) korreferáló elemek a hatókörébe esnek.

Az anaforával és a korreferencia-jelenségekkel foglalkozó egyes tanulmányok tárgyalják a konceptuális kapcsolódásokkal, az elemibb referáló egységekkel és a belőlük létrejövő komplex egységekkel, illetve az azonos korreferáló elemek referensének módosulásaival kapcsolatos jelenségeket. A dialógusszövegek vizsgálata mindezt azonban élesebb megvilágításba helyezi, és felhívja a figyelmet a dinamikus korreferencia-elemzés szükségességére, nemcsak a referens változásainak, a különböző korreferáló elemekben meglévő más-más jelentéselemeknek, az izotópláncok összekapcsolódásának a megjelenítése céljából, hanem a különböző beszélők által létrehozott dialógusszöveg-komponensek korreferencia-viszonyai közötti egyezések és eltérések megjelenítése céljából is. A korreferáló elemeket ehhez nem pusztán szövegbeli előfordulásuk szerint, hanem relációik hierarchikus viszonyai szerint kell reprezentálni, figyelembe véve azt is, hogy milyen kommunikációs szándékot (például kérdést) fejez ki a mondat, mely a szóban forgó elemeket tartalmazza. Célszerű ugyanezért a korreferáló elemek egyéb szövegtani funkciójának (elsősorban a szövegfókusz funkciójának) jelölését hozzákapcsolni a korreferencia-relációk jelöléséhez. A dialógusok jelentésszerkezeti elemzése céljából szóba jön a korreferenciális elvárás (kiegészítendőség) és a korreferenciális hiány meghatározása, jelzése is. Mindennek a technikája és az alkalmazandó formalizmusok nem elhanyagolható

kérdést jelentenek, ugyanis már a példáink korreferencia-elemzése sem volt könnyen áttekinthető, kezelhető, noha részletességük és pontosságuk elmaradt a lehetséges (és kívánatos) mértéktől.

A most végzett elemzések mindemellett egy nem várt tanulsággal is jártak. Tudjuk, hogy az úgynevezett szövegtípusok milyen változatosak, és milyen gyakori a típusjegyek keveredése, milyen nehéz lehet egy-egy szöveg egyértelmű besorolása. Vizsgált példáink rámutattak a dialógusok sokféleségére is. A tényleges kooperációs szándék hiánya, az átretrorizáltság és az írásbeli megszövegezésre alapozott orális performansza a dialógusról mint szövegtípusról alkotott sematikus elképzeléseinkhez képest atipikus szöveget ad. A nyelvhasználati tények oldaláról nézve viszont semmi atipikust nem találunk Ve1-ben és Ve2-ben. Kérdés tehát, hogy mennyire képes bármiféle szövegtipológia az összes lehetséges „atipikus” produktumot előrelátni. Ráadásul az írásbeliség egy hagyományosan egészen más megítélés alá eső szöveghasználati formával („szövegtípussal”): a levelezéssel rokonítja a parlamenti interpelláció köré szerveződő dialógust. Lehetséges-e akkor (szöveg)nyelvészeti kritériumok alapján (egy-két igen általános paraméter meghatározásán túl) szövegeket típusok — mint tudományosan releváns kategóriák — megtestesítőiként osztályozni?

Irodalomjegyzék

- Albertné Herbszt Mária 1992. A társalgás néhány jellemzője és szabálya, In: Szemiotikai szövegtan 5. *Szövegtani kutatás: témák, eredmények, feladatok*. Szeged: JGYTF Kiadó. 9–18.
- Cs. Jónás Erzsébet 1992. Gondolatok a dialógus mint szövegtípus kapcsán. In: Szemiotikai szövegtan 5. *Szövegtani kutatás: témák, eredmények, feladatok*. Szeged: JGYTF Kiadó. 129–133.
- Van Dijk, Teun A. 1980. *Macrostructures. An Interdisciplinary Study of Global Structures in Discourse, Interaction and Cognition*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum.
- Deme László 1983. A szövegség és a szövegegység néhány jellemzője. In: Rácz Endre—Szathmári István (szerk.): *Tanulmányok a mai magyar nyelv szövegtana köréből*. Bp.: Tankönyvkiadó. 31–60.
- Van Eemeren Frans H. — Grootendorst, Rob 1984. *Speech Acts in argumentative discussions: a theoretical model for the analysis of discussions directed towards solving conflicts of opinion*. Dordrech, Cinnaminson: Foris.
- Jacques, F. 1992. Per un interazionismo forte. In: Galimberti, C. (ed.): *La conversazione. Prospettive sull'interazione psicosociale*. Milano: Guerini e Associati.

- Kiefer Ferenc 1983. A kérdő mondatok szemantikájáról és pragmatikájáról. In: Rácz Endre — Szathmári István (szerk.): *Tanulmányok a mai magyar nyelv szövegtana köréből*. Bp.: Tankönyvkiadó. 203–230.
- Langleben, Maria 1983. On the Structure of Dialogue. In: Petőfi, J. S.—Sözer, E. (eds.): *Micro and Macro Connexity of Texts*. Hamburg: Buske. 220–286.
- Pease, A. — Garner, A. 1990. Szó-beszéd. Bp.: Park Kiadó.
- Petőfi Sándor János 1996. *Az explicitég biztosításának feltételei és lehetőségei természetes nyelvi szövegek interpretációjában* = *Linguistica series C Relationes*, 8. Bp.: MTA Nyelvtudományi Intézet.
- Petőfi Sándor János 1997. *Egy poliglott szövegnyelvészeti-szövegtani kutató-program* = *Officina Textologica* 1. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó.
- Searle, J. R. 1975. Indirect Speech Acts. In: Cole, P.—Morgan, J. L. (eds.): *Syntax and Semantics 3: Speech Acts*. New York: Academic Press. 59–82.
- Sziksainé Nagy Irma 1999. *Leíró magyar szövegtan*. Bp.: Osiris.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2001. *A magyar nyelv szövegtana*. Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Trognon, Alain—Larrue, Janine 1994. *Pragmatique du discours politique*. Paris: Armand Colin.